

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pirmsskolas izglītības skolotājs

PAULA ČUHALOVA

Pirmsskolēna sadarbības prasmju sekmēšana lomu rotaļās

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Lektora p.i.

Akadēmiskais amats

Mg.paed.

Zinātniskais

/akadēmiskais grāds

Inese Eglīte

Vārds, uzvārds

Paraksts

TUKUMS 2020

Anotācija

Darba autors: Paula Čuhalova

Darba vadītājs: Mg.paed. Inese Eglīte

Kvalifikācijas darba temata nosaukums: Pirmsskolēna sadarbības prasmju sekmēšana lomu rotaļās

Pētījuma hipotēze:

Bērnu sadarbības prasmes tiek sekmētas, ja:

- pedagogs pārzina bērna vecumposma likumsakarības;
- pedagogs izmanto bērnu vecumposmam un attīstības līmenim atbilstošas saskarsmes formas;
- pedagogs iesaista bērnus aktivitātēs, atbilstoši bērnu pieredzei, interesēm un vajadzībām.

Pētījuma mērķis: Teorētiski pētīt un praktiski pārbaudīt lomu rotaļu izmantošanas iespējas sadarbības prasmju sekmēšanai 4-5 gadu vecu bērnu vidū.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagogu un psihologu atziņas par lomu rotaļu nozīmi pirmsskolas pedagogijā un bērnu attīstībā.
2. Pamatojoties uz teorētisko literatūru, raksturot lomu rotaļu kā bērnu sadarbības prasmju sekmētāju.
3. Raksturot 4-5 gadu vecu bērnu attīstību problēmas skatījumā.
4. Pārbaudīt iespējas sekmēt bērnu sadarbības prasmes, izmantojot lomu rotaļas.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā - literatūras analīze.
2. Empīriskā – pedagoģiskais vērojums, praktiskais izmēģinājums, datu analīze.

Pētījuma bāze: Jelgavas Privātā pirmsskolas izglītības iestāde “X”, pētījumā piedalās 12 bērni vecumā no 4 līdz 5 gadiem.

Atslēgas vārdi: sadarbība, sadarbības prasmes, lomu rotaļas, pirmsskolas pedagoģija

Darbs sastāv no 46 lappusēm, iekļaujot 12 tabulas, 4 attēlus, izmantoti 28 informācijas avoti.

Annotation

Author: Paula Čuhalova

Supervisor: Mg.paed. Inese Eglīte

Title of the qualification paper topic: Promoting cooperation skills during role play in preschool-aged children.

Hypothesis of the research:

Children's cooperation skills are promoted if the teacher:

- knows the regularities of the child's age;
- uses forms of communication appropriate to the age and level of development of the children;
- involves children in activities according to the children's experience, interests and needs.

Objective of the study: Theoretical study and implementation of role play in education to promote the development of cooperation skills in children between the ages 4-5.

Tasks of the research:

1. Analyze the findings of teachers and psychologists about the importance of role play in preschool education and child development.
2. Based on the theory in literature, describe how role play in education promotes the development of cooperation skills.
3. Describe the level of development of children ages 4-5 in the given problem.
4. Study the implementation of role play to promote the development of cooperation skills.

Methods of the research:

1. Theoretical - literature analysis.
2. Empirical - pedagogical observation, practical test, data analysis.

Base of research: Jelgava private pre-school educational institution "X", 12 children aged 4 to 5 years participate in the study.

Keywords: collaboration, collaboration skills, role play, preschool pedagogy

The work consists of 46 pages, including 12 tables, 4 figures, 28 sources of information used.

Saturs

Ievads.....	5
1. Teorētiskās nostādnes par sadarbību	7
1.1. Sadarbības būtība pirmsskolas pedagogijā	7
1.2. Lomu rotaļas, to nozīme pirmsskolas pedagogijā.....	12
1.3. 4-5 gadu vecu bērnu attīstības raksturojums problēmas skatījumā	17
2. Pētījums par 4 – 5 gadu vecu bērnu sadarbības prasmju sekmēšanas iespējām lomu rotaļās	22
2.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums	22
2.2. Pētāmo bērnu raksturojums un sadarbības prasmju vērtējums pētījuma sākumā.....	23
2.3. Lomu rotaļu izmēģinājums praktiskajā darbībā.....	30
2.4. Sadarbības raksturojums pētījuma beigās.....	38
Secinājumi	41
Priekšlikumi.....	42
Literatūras un citu avotu saraksts	43

Ievads

Jau no brīža, kurā mēs ienākam pasaulē, mēs kļūstam par sociālām būtnēm, nokļūstot saskarsmē ar līdzcilvēkiem un apkārtējo vidi. Mēs dzīvojam mūsdienu pasaulē, kurā katram no mums ir savs viedoklis, uzskati un pasaules redzējums, tāpēc ir būtiski rast izpratni par sadarbību un saskarsmi kā vērtību, kura sniedz cilvēkiem iespēju iekļauties sabiedrībā, veidot pozitīvas attiecības ar apkārtesošajiem cilvēkiem. Sadarbība aptver cilvēku spēju dzīvot ar iecietību citam pret citu, veidot cieņpilnas attiecības, izjust empātiju, sniegt palīdzību otram, kad tā nepieciešama, dzīvot saticībā ar līdzcilvēkiem, viņu uzskatiem un lēmumiem.

Sadarbība skaidrota kā kopīga darbība ar vienotu mērķi, nepieciešamības gadījumā cits citam izpalīdzot, cits citu atbalstot. Sadarbības partneriem var būt gan kopīgi mērķi un uzdevumi, gan katram savs mērķis un uzdevums (Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000).

Darba autore uzskata, ka katra cilvēka personības raksturīgākās īpašības un cilvēka vērtības balstās tieši bērnībā, kurā iesakņojas cilvēka pasaules redzējums, skatījums uz dzīvi, kas dzīves ritā “apaug” ar laika gaitā iegūto pieredzi, tomēr pats personības kodols ir meklējams cilvēka bērnībā.

Bērnība ir īpaši būtisks posms cilvēka dzīvē, bērnība ir pamats visam cilvēka dzīves gājumam. Ja pamati ir stipri, tas būs kā atbalsts dzīves grūtībās, kuras nāks nākamajos dzīves posmos (Dzintere, Stangaine, 2005).

Lai veiksmīgi veidotos bērna vērtīborientācija, ir būtiski sniegt bērnam jēgpilnas laika pavadīšanas iespējas. Rotaļa bērnam ir visa pasaule, rotaļā bērns gan atpūšas, gan smagi strādā un mācās visu jauno, ko pasaule sniedz, taču no pieaugušā ir atkarīgs, ko mēs bērnam piedāvājam, kādu vērtību mēs rotaļai pievienojam, un, galvenokārt, kādu piemēru mēs bērnam dodam, kas iespaido bērna sajūtas un pieredzi, kuras bērns atspoguļo savā radošajā darbībā.

Rotaļai ir nozīmīga un attīstoša loma bērnu attīstībā, jo rotaļa ir bērna dzīvesveids, tā ir kā pamats bērna dzīves norisēm, kas attīsta un pilnveido viņa prātu. Rotaļu pirmsskolā izmanto kā metodi veiksmīgai attīstībai un audzināšanai. Rotaļājoties, bērns iegūst noderīgas sociālās iemaņas un prasmes, apgūst prasmi kontrolēt savu uzvedību, veicina gribas attīstību, rotaļa sniedz iespēju veidot pozitīvas attiecības ar līdzcilvēkiem, kā arī bagātina bērna emocionālo pasauli (Golubina, 2007).

Cilvēka vērtības iesakņojas bērnībā, kuras rit caur rotaļu dienām, tāpēc darba autore uzskata, ka ir būtiski pievērst uzmanību bērnu spējām sadarboties un veidot pozitīvas attiecības ar

līdzcilvēkiem, vienoties par kopīgu mērķi un tā sasniegšanai veicamajiem uzdevumiem, kas būs vitāli svarīgas un nepieciešamas iemaņas gan privātajā dzīvē, gan profesionalajā karjerā.

Pētījuma objekts: Lomu rotaļas izmantošana pedagoģiskajā procesā

Pētījuma priekšmets: 4-5 gadu vecu bērnu sadarbības prasmju sekmēšana

Pētījuma mērķis: Teorētiski pētīt un praktiski pārbaudīt lomu rotaļu izmantošanas iespējas sadarbības prasmju sekmēšanai 4-5 gadu vecu bērnu vidū.

Pētījuma hipotēze:

Bērnu sadarbības prasmes tiek sekmētas, ja pedagogs:

- pārzina bērna vecumposma likumsakarības;
- izmanto bērna vecumposmam un attīstības līmenim atbilstošas saskarsmes formas;
- iesaista bērnus aktivitātēs, atbilstoši bērnu pieredzei, interesēm un vajadzībām.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagogu un psihologu atziņas par lomu rotaļu nozīmi pirmsskolas pedagoģijā un bērnu attīstībā.
2. Pamatojoties uz teorētisko literatūru, raksturot lomu rotaļu kā bērnu sadarbības prasmju sekmētāju.
3. Raksturot 4-5 gadu vecu bērnu attīstības problēmas skatījumā.
4. Pētīt iespējas sekmēt bērnu sadarbības prasmes, izmantojot lomu rotaļas.

Pētījuma metodes:

3. Teorētiskā - literatūras analīze.
4. Empīriskā – pedagoģiskais vērojums, praktiskais izmēģinājums, datu analīze.

Pētījuma bāze: Jelgavas Privātā pirmsskolas izglītības iestāde “X”, pētījumā piedalās 12 bērni vecumā no 4 līdz 5 gadiem.

Darba struktūra: Ievads, 2 nodaļas, 7 apakšnodaļas, secinājumi, priekšlikumi, literatūras un citu avotu saraksts.

1. Teorētiskās nostādnes par sadarbību

1.1. Sadarbības būtība pirmsskolas pedagogijā

Sadarbība ir viena no “SKOLA 2030” caurviju prasmēm, kas tiek skaidrota kā prasme sadarboties ar citiem, lai sasniegtu mērķi, prasme skaidri izteikt domas un vajadzības, paust empātiju, uzklausīt apkārtējo cilvēku viedokli, sniegt līdzvērtīgu ieguldījumu komandas darbā un ar cieņu pieņemt atšķirīgus viedokļus, veidot kompromisus (Skola 2030, 2016).

Strādājot pirmsskolā, autore novēro, ka bērnu vidū prasme sadarboties nereti nav pietiekami sekmēta, atsevišķos gadījumos bērni nevēlas un neprot sadarboties, kā vienīgo pieņem tikai savu viedokli, nevēlas piedalīties kopīgās aktivitātēs, sadarbības prasmes novērtējamas kā zemas. Tomēr ir bērni, kuru sadarbības prasmes iespējams novērtēt kā augstas, bērni ir atvērti sadarbībai, piedāvā un lūdz palīdzību, ir atsaucīgi un izrāda vēlmi kopīgi darboties. Lai arī pirmsskolas iestādē bērni pavada lielāko daļu sava laika, pēc autores domām, sadarbības prasmes, augstā vai zemā līmenī, nāk no ģimenes. Autore uzskata, ka spēja sadarboties ir īpaši nozīmīga prasme, kuru apgūst un bez kuras neiztikt visas dzīves garumā, tāpēc ir būtiski tai pievērst uzmanību, veidot bērnos izpratni par tās nozīmi, kā arī sadarbības iespējām un pozitīvajiem guvumiem sadarbības rezultātā.

“Sadarbība ir divu vai vairāku cilvēku darbs ar kopīgu mērķi, saskaņotiem mērķa sasniegšanas līdzekļiem, tuvinātu novērtējumam un pašnovērtējumam par sasniegtajiem rezultātiem. Sadarbība ir pieredzes pārņemšanas forma, iespēja labāko paraugu atdarināšanai, pašpieredzes pilnveidošana ar jaunām zināšanām un prasmēm.” (Špona, 2001, 108).

A.Špona uzsver, ka tieši izglītības iestādes un ģimenes sadarbība ir pamatnosacījums, lai bērnam veiksmīgi sekmētu saskarsmes un sadarbības prasmes. Nozīmīga ir atklātība savstarpējās attiecībās, bērna statuss starp vienaudžiem, stereotipi un normas izglītības iestādē, visi šie faktori ietekmē bērna aktivitāti dažādu sadarbības formu izveidē un realizācijā. Ir svarīgi, lai šīs formas sniegtu iespēju cilvēkam pašrealizēties un pilnveidot attieksmes. Vienas formas realizācija noved pie nākamās formas nepieciešamības, tādējādi veidojoties formu daudzveidībai. Šajā gadījumā formas ir tās, kas veido interesi un vajadzību apmierināšanas nepieciešamību, kā arī rodas iespējas sasniegt dažādus mērķus sadarbībā un saskarsmē. Formu izvēli nosaka bērna vecums, cilvēki, ar kuriem norisinās sadarbība un attieksmju veidošanās mērķis. A.Špona ir izveidojusi sadarbības formas attieksmju veidošanai pirmsskolas izglītības iestādē (sk. 1.1. tabulu).

1.1. tabula. Sadarbības organizēšana attieksmju veidošanai bērnodārzā (Špona, 2001)

Attieksmes Sadarbība	Pret sevi	Pret citiem	Pret darbu	Pret kultūru	Pret valsti, sabiedrību	Pret dabu
Skolēns Vecāki	Higiēnisko iemaņu veidošana	Malkas talka pie vecmāmiņas	Pavasara darbi dārzā	Kopīgs koncerta apmeklējums, pulciņa apmeklējums	Kopīgs vēlēšanu iecirkņa apmeklējums	Pavasara izbrauciens uz Līgatni
Skolēns Skolēns	Drauga uzaicināšana kopīgi rotaļāties	Drauga dzimšanas diena (dāvanas pirkšana, apsveikšana)	Grupas dežurantu kopīga putekļu slaucīšana, rotaļlietu kārtošana	Kopīgs kino apmeklējums, mūzikas klausīšanās	Salūta apmeklēšana 18. novembrī	Puķu laistīšana
Skolēns Skolotājs	Roku, sejas mazgāšana (pēc rotaļām laukumā)	Vēstules rakstīšana slimajam draugam	Piparkūku, cepumu cepšana	Zīmējumu izstādes rīkošana "Mūsu karogs"	Latvijas karoga krāsu nozīme, izcelšanās, karoga zīmējums	Izglītības iestādes apkārtnes uzkopšana
Skolēns Skolotājs Vecāki	Pieklājības frāžu apgūšana, lietošana	Gatavošanās izlaidumam	Rotaļu laukuma kārtošana	Ziemassvētku karnevāls	Izstādes "Mūsu Latvija" rīkošana	Līdzdalība meža stādīšanā un sakopšanā
Skolēns Sabiedrības pārstāvji	Pieklājīga uzvedība sabiedriskā jāvā transportā	Palīdzība vecākiem cilvēkiem	Palīdzība izglītības iestādes virtuvē	Teātra dienu organizēšana	Tikšanās ar ielu satiksmes regulētājiem, sacensības	Piedalīšanās talkā "Mūsu pilsētas uzpošana"

Iespējams secināt, ka bērns ir pastāvīgā sadarbībā ar visu apkārtējo pasauli, dažādiem dzīves aspektiem, veidojot cieņpilnas attiecības ar līdzcilvēkiem un apkārtējo sabiedrību. Pirmsskolas laikā bērnam veidojas priekšstati un attieksmes par pasaules kārtību un tās vērtībām, tādēļ ir būtiski veicināt izpratni par pozitīvu saskarsmi, paša bērna lomu sabiedrībā un veidiem, kā bērns ar savu rīcību ietekmē apkārtējo vidi un tajā esošos sabiedrības locekļus.

K.A.Hansena, R.K.Kaufmane, S.Saifers paužot viedokli par sadarbības nozīmi audzināšanā, uzsver izglītības speciālistes R. Čārnijas vārdus, kuros pausts mudinājums pieaugušajiem – “Mums jāiemāca bērniem gan rūpēties par citiem, gan izjust, ka par viņiem kāds rupējas.” (Hansena, Kaufmane, Saifers, 1998, 33). Analizējot R.Čārnijas atziņas, grāmatu autori uzskaita vairākus būtiskus nosacījumus, kuri veido kopības izjūtu bērnu ikdienā:

- Bērni zina grupas biedru vārdus, ar pieklājību spēj uzrunāt cits citu vārdā;
- Bērni apgūst prasmi uzgaidīt, sagaidīt savu kārtu uz kādu konkrētu aktivitāti, nomainot cits citu bez strīdiem un konfliktiem;
- Bērni mācās kopīgi izmantot kādu konkrētu lietu vai rotaļu vietu, spēj dalīties ar pedagoga uzmanību;
- Bērni pieņem savā grupā citus bērnus, kā arī paši apgūst prasmi citām grupām pievienoties;
- Bērni apgūst pieklājības frāzes, sasveicināšanos, uzaicina uz rotaļu citus grupas biedrus, izrāda interesi par citu bērnu nozīmīgiem tematiem;
- Bērni mācās strādāt komandā un sadarboties, lai sasniegtu kopīgu mērķi, risinātu problēmjautājumus;
- Bērni mācās konfliktus atrisināt tos izrunājot, daloties savās sajūtās un viedokļos.

Autori akcentē, ka mācību procesa laikā bērnam jāsniedz iespēja sadarboties ar grupas biedriem – gan lielās un mazās grupās, gan ar vienu vai vairākiem bērniem vienlaicīgi. Darbojoties grupā, bērni iejūtas dažādās lomās, aktīvākie bērni – līderi ir rotaļu vadītāji, citi bērni - spēlētāji, situācijas eksperti vai mācekļi, taču darbības rezultātā bērni sāk risināt problēmas un veiksmīgi attīstas problēmrisināšanas iemaņas. Būtiski ir gadījumi, kuros viens no bērniem spēj palīdzēt otram atrisināt kādu radušos problēmsituāciju, tādējādi viens bērns veiksmīgi apgūst jaunas iemaņas, taču bērns, kurš ir palīdzējis otram, izjūt prieku un gandarījuma sajūtu par to, ka ir veicis labu darbu un kādam palīdzējis. Komunikāciju prasmju pilnveidošanās visefektīvāk apgūstama bērniem mijiedarbojoties citam ar citu, kas būs pamats pozitīvu attiecību un saskarsmes veidošanā ar citiem (Hansena, Kaufmane, Saifers, 1998).

Sadarbības prasmes iespējams veicināt ar rotaļu palīdzību. Bērni, rotaļājoties ar vienaudžiem, brīvprātīgi sevi ierobežo, ievērojot sociālās normas un noteikumus. Darbošanās vienaudžu grupā nodrošina bērniem kopīga darba praksi, sniedz iespēju uzņemties atbildību, veidot dialogus, uzklaut un pieņemt cits cita viedokļus (Rowe, Salo, Rubin, 2018).

J.Anspaks, apkopojot atziņas par pedagogijas pamatiem Latvijas vesturē, norāda uz kolektīvisma nozīmi un mijiedarbošanos ar optimistisku dzīves skatījumu – autors uzsver, ka tas

balstās uz dažādiem cilvēku radītiem savstarpējās sadraudzības un saskarsmes ieradumiem, tādējādi tautas audzināšanā ieviešot kolektīvisma garu. Balstoties uz tautas pedagogiju, kolektīva sadarbošanos veido saderības un satiecības tikums, veidojas draudzības, mīlestība pret darbu, dzīvesprieks. Bērns, kā liecinieks pieaugušo sadraudzībai un sadarbībai, iegūst pamatu cieņai pret darbu un tā darītājiem (Anspaks, 2003).

Arī pedagogs G.Juliansa (*Julius, G.*) sadarbību skaidro kā divu vai vairāku cilvēku apvienošanos aktīvā darbībā, lai sasniegtu kopīgu mērķi. Sadarbība sevī ietver cieņu un atklātību pret citiem, spēju palīdzēt un aizdomāties par citu cilvēku domām un jūtām. Jāņem vērā, ka bērni mācās atdarinot, tāpēc būtiska loma sadarbības prasmju veidošanā ir pieaugušajiem. Kopīga laika pavadīšana un darbošanās bērniem kļūst par patīkamu nodarbi, kad bērni sāk izprast prasmes un paņēmienus, kas nepieciešami, lai viens otram palīdzētu un spētu sadarboties. Lai veicinātu sadarbības prasmes bērnu vidū, pieaugušajiem ieteicams:

- Ar vērību klausīties citu teiktajā, mudināt to darīt bērniem;
- Dalīties vai mainīties pēc kārtas, ja vairāk nekā viens bērns vēlas vienu un to pašu;
- Ja radusies konfliktsituācija, tā jāpārrunā, kopīgi jāmeklē risinājums;
- Izteikt pateicību un novērtēt bērnu ieguldījumu kopīgā darbā;
- Iekļaut bērnus kopīgās aktivitātēs, likt justies vajadzīgiem (Julius, 2019).

Rotaļājoties kopā ar grupas biedriem, bērni iepazīst un apgūst dažādas būtiskas cilvēciskās saskarsmes un sadarbības prasmes, piemēram, kopīgu vienošanos par konkrētu ideju, sava viedokļa aizstāvēšanu un pamatošanu, piekāpšanos, cieņas un empātijas izrādīšanu vienam pret otru, kā arī savstarpēju izpalīdzēšanu (Romenkova, 2008).

Bērni, pavadot laiku savstarpēji rotaļājoties, sastopas ar dažādām situācijām, kuras bagātina sociālo pieredzi, kuru pieaugušais tik pilnvērtīgi bērnam nespēj dot. Kopīgi sadarbojoties un draudzējoties, tiek attīstītas vairākas pozitīvas saskarsmes jomas:

- Bērni gūst iespēju apgūt sociālās iemaņas;
- Tiek veicināta sociālā salīdzināšana;
- Bērnos tiek veicināta piederības izjūta grupai (Kaņepēja, Lieģeniece,..., Gaugure, 2012).

Rakstot par audzināšanu, P.Dako uzsver, ka patiesā audzināšanā nav ieteicams veidot saskarsmes modeli, kurā viens ir vadītājs, bet otrs – pakļautais, tajā nepieciešama pilnīga sadarbība (Dako, 1993).

Apmeklējot pirmsskolas izglītības iestādi, bērns mācās sadarboties ar vienu vai vairākiem bērniem, lai sasniegtu vienotu mērķi. Metodiskie ieteikumi norāda, ka sākotnēji sadarbības prasmju

pielietošana jāizceļ tieši kopīgās rotaļās, spēlēs un dramatizējumos. Tādējādi bērns apgūst dažādas sociālās prasmes, piemēram, prasmi izteikt un aizstāvēt savu viedokli, uz klausīt un pieņemt citu cilvēku viedokli, pieņemt un realizēt lēmumus, kā arī novērtēt dažādus procesus un rezultātus. Laika gaitā bērns sāk izprast mācību darba ritmu, savu vietu tajā. Attīstoties sadarbības prasmēm, bērns mācās sadarboties grupā – uz klausā citus, pielāgojas grupā izvirzītajām idejām un mērķiem, mācās salīdzināt un izvērtēt pāra vai grupas darbu pēc sasniegtā rezultāta. Sadarbošanās process ir īpaši vērtīgs pirmsskolas pedagogijā, jo dod bērniem iespēju sekmēt saskarsmes un komunikācijas prasmes, kā arī sniedz bērnam personisko atbildības sajūtu par vienota darba rezultātu. Sadarbības prasmju sekmēšanas procesā ir būtiski bērnu pastāvīgi mudināt vērtēt gan savu, gan citu rīcību, kā arī pamatot savu viedokli (Anspoka, Černova, Lanka, 2016).

Iespējams secināt, ka spēja sadarboties ir pamatnosacījums veiksmīgai cilvēku saskarsmei un mijiedarbībai, lai veidotu cieņpilnas un uz vispārpieņemtām vērtībām balstītas attiecības, kuru rezultātā iespējams vienoties un kopīgi sasniegt vienotu mērķi. Būtiski atzīmēt, ka sadarbība nav tikai divu vai vairāku cilvēku kopīga darbība, tā sevī ietver attieksmes pret apkārtējo pasauli, spēju pielāgoties apstākļiem, prasmi lūgt un pieņemt palīdzību, kā arī izteikt un aizstāvēt savu viedokli, izturoties ar cieņu pret citu cilvēku domām un jūtām. Liela nozīme sadarbības prasmju veicināšanai bērnu vidū ir pieaugušajam, jo gan vecākiem, gan pedagogiem jāsniedz bērniem pozitīvs piemērs, kā arī iespaids par to, ko sadarbība spēj sniegt saskarsmē ar līdzcilvēkiem.

1.2.Lomu rotaļas, to nozīme pirmsskolas pedagogijā

Rotaļai ir nozīmīga loma bērna attīstības sekmēšanā, jo rotaļa ir bērna darbības pamats, kurš sevī ietver prāta pilnveidošanos un attīstību. Rotaļājoties, bērns apgūst dažādas dzīvei noderīgas iemaņas un prasmes, socializējas, izzina, kā salīdzināt un vērtēt dažādas situācijas. Iepazīstoties ar rotaļas noteikumiem un izpildot tos labprātīgi, bērns apgūst prasmi kontrolēt savu uzvedību, tiek veicināta gribas pilnveidošanās, rotaļa rosina veidot pozitīvas attiecības gan ar vienaudžiem, gan pieaugušajiem, kā arī attīsta bērna emocionālo pasauli. Rotaļa mudina bērnu sadarboties ar citiem rotaļu biedriem, kā arī pielāgot savas darbības gaitu, lai veiksmīgi izpildītu dotos uzdevumus.

V.Golubina norāda, ka rotaļa veicina dažādas bērna attīstības jomas:

- Bērnam ir iespēja patstāvīgi darboties, izmantojot savu iztēli un izdomu;
- Nostiprina jau iegūtās prasmes, papildinot ar jauniegūtajām;
- Māca priecāties;
- Veido bērna emocionalitāti;
- Nostiprina atmiņu;
- Atbrīvo no stresa un agresivitātes;
- Ļauj bērnam darboties fiziski aktīvi, izlādējot uzkrāto enerģiju;
- Rotaļā atklājas bērna rakstura īpašības - gan pozitīvās, gan negatīvās;
- Attīsta bērna gribu un nostāju;
- Atklāj bērnam interesējošas nodarbes un mācību jomas;
- Dod iespēju priecāties par paveikto, ļauj sajust gandarījumu (Golubina, 2007).

Autore piekriņ pedagoģes atziņām par rotaļas nozīmi bērnu attīstībā un audzināšanā, jo rotaļa ir bērnišķības pamats, caur kuru bērni iepazīstas ar pasauli, tā ir bērnu visistākā realitāte un īstenība, nopietns darbs un izklaide reizē. Autore uzskata, ka viena no interesantākajām rotaļām pirmsskolas pedagogijā ir lomu rotaļas, kurās ir iespēja iepazīt bērnus, viņu attieksmi pret sevi un citiem, rakstura īpatnības, personības galvenās iezīmes, kā arī sociālās iemaņas, piemēram, spēju sadarboties. Turpināsim, plašāk izpētīt lomu rotaļu būtību un nozīmi bērnu attīstībā.

Kad bērnu dzīvēs ienāk sižeta un lomu rotaļas, sākumā rotaļas izpaužas kā pieaugušo vai kādu filmu un grāmatu varoņu atdarināšana. Laika gaitā bērni sāk piedēvēt sev tikai noteiktas lomas, tad norisinās iesaistīšanās grupās un spēja sekot līdzī savai un citu uzvedībai, ievērojot noteikumus. G.Svence uzsver, ka psihologi apgalvo, ka novērojot bērnu spēju sekot līdzī rotaļas noteikumiem, tos izpildīt un regulēt savu uzvedību, var vērtēt, cik veiksmīgi bērns spēs adaptēties

skolā un dzīvei sabiedrībā. Rotaļas ir cieši saistītas ar motivācijas veidošanos, lai sasniegtu vēlamos panākumus. Tās ir īpaši būtiskas pašvērtējuma izveidē un mācīšanās motivācijai, kad bērns uzsāks skolas gaitas (Svence, 1999).

Lomu rotaļās balstās ne tikai bērna pašreizējās sociālās lomas apguve (meita, dēls, brālis, māsa, grupas biedra), bet arī nākotnes sociālo lomu pamati (skolēna, vecāku, dažādu arodu pārstāvju). Lomu rotaļas bērnam sniedz daudzveidīgas dzīves prasmes:

- Prasmi sadarboties ar līdzcilvēkiem;
- Prasmi just empātiju pret citiem, spēju iejusties apkārtesošo cilvēku situācijās;
- Iemantot toleranci, būt iecietīgiem pret grupas biedriem;
- Prasmi radoši domāt un risināt dažādas problēmsituācijas – izmantot savu pieredzi, lai atrisinātu dažādas konfliktsituācijas, rast risinājumu, pamatojoties uz savu pieredzi, būt atbildīgam.

Rotaļājoties bērns apgūst visas šīs prasmes, tāpēc rotaļa ir mācīšanās darot (Dzintare, Stangaine, 2007).

Lomu rotaļas tiek uzskatītas par bērnu darbības vadošo aktivitāti pirmajos piecos dzīves gados, kā arī visbūtiskāko bērnu emocionālās pasaules attīstībā. Lomu rotaļas sniedz iespēju bērniem attīstīt paškontroles spējas, uzņemties atbildību, lomas un sekot izvirzītajiem noteikumiem, balstoties uz konkrētās rotaļas sižetu. Lomu rotaļu laikā bērniem ir iespēja uzstādīt pašiem savus mērķus un izaicinājumus, veidot plānus un rast atbildes uz sev interesējošiem jautājumiem, tādējādi attīstot dažādas kognitīvas prasmes, sevī ietverot spēju risināt dažādas problēmsituācijas un izmantot iztēli. Būtiska ir vienaudžu sadarbība lomu rotaļās – tā sekmē bērnu sociālo prasmju attīstību un pašpārliecinātību par savām spējām, iekļaujoties komandas darbā (Johnson, Sevimli-Celik, Al-Mansour, 2012).

Psiholoģe L.E.Berka (*L.E.Berk*) norāda, ka bērnība ir laiks, kurā veidojas bērna pašregulācijas pamats, kas sevī ietver dažādas nozīmīgas sociālās prasmes – spēju uzņemties atbildību un pienākumus, plānot savu laiku un paveicamos darbus, kā arī spēju kontrolēt savas emocijas un uzvedību, balstoties uz vispārpieņemtām normām. Raksta autore uzsver, ka vecumā no 2 līdz 6 gadiem lomu rotaļas bērnu vidū ir īpaši aktuālas, ieņemot nozīmīgu vietu bērnu ikdienā un attīstībā. Lomu rotaļas raksturojamas kā bērnu attīstības vadošā aktivitāte – unikāls un plašs rotaļu paveids, kurā bērniem ir iespēja eksperimentēt ar dažādiem priekšmetiem, simboliem un tēliem. Lomu rotaļās bērni spēj izmantot savu fantāziju, dažādiem priekšmetiem piedēvējot citu nozīmi un pielietojumu (Berk, 2018).

Rotaļa pasaules vēsturē ir pastāvējusi visās kultūrās un laika periodos. Jau no izseniem laikiem bērni dažādos priekšmetos un apkārtnē ir saskatījuši galvenos līdzekļus un paņēmienus, lai rosinātu savu iztēli, izmantojot to radošajā darbībā. Rotaļa ir labs veids, kā bērnam nostiprinās agrīnais Ego. Bērns gan imitē, gan atdarina pieaugušo darbības, pielāgojas dažādiem apstākļiem un atveido sev nozīmīgas, pieredzētas vai redzētas situācijas (Batņa, 2007).

Viedoklim par lomu rotaļas pozitīvo nozīmi pirmsskolas pedagoģijā piekrīt arī psiholoģe D.S.Weisberga (*D.S.Weisberg*), norādot, ka lai arī lomu rotaļas bieži uzskatāmas par jautru veidu kā bērniem pavadīt laiku, šīs rotaļas būtiski ietekmē bērnu kognitīvās un sociālās prasmes, kā arī sniedz bērniem iespēju mācīties un izziņāt pasauli ap sevi. Lomu rotaļas ir kā bērnu atbilde uz realitāti, viņi apstrādā redzēto un dzirdēto informāciju, ataino to radošajā darbībā. Bērniem ir iespēja praktizēties dažādās dzīves situācijās un lomās, tādējādi piedēvējot sev dažādus uzvedības modeļus un to izturēšanās raksturīgākās iezīmes (Weisberg, 2015).

G. Batņa norāda, ka rotaļas darbība bērnam ir kā uzvedības etalons pirms uzvedība ir pilnībā organizēta. Lomu rotaļas laikā bērna egocentriskā pozīcija sniedz iespēju bērnam arvien precīzāk atainot realitāti. Rotaļa sniedz bērnam iespēju attīstīt un uzturēt savu fantāziju pasauli, māca no savas iekšējās dzīves elastīgi pāriet uz apkārtējo realitāti. Rotaļājoties, bērni savas emocijas un jūtas izpauž ar simbolu palīdzību, jo bērnu iekšējā pasaule ir pilna ar fantāziju un simboliskām darbībām. Vajadzība rotaļāties ir būtiska, jo tādējādi bērniem ir iespēja izpaust savas emocijas un jūtas. Bērniem, atšķirībā no pieaugušajiem, ķermeniskais un garīgais ir cieši saistīti. Rotaļājoties, bērns neslēpj savas emocijas, atklājas bērna jūtas un viss, kas bērnam ir nozīmīgs, kas bērnu uztrauc. Izzinot pasauli, bērns savus atklājumus ataino savā radošajā darbībā. Laika gaitā bērns novēro, klausās, savā atmiņā uzkrāj dažādus tēlus un informāciju, pēc tam to radoši pārstrādā, ko iespējams novērot bērnu radošajā darbībā (Batņa, 2007).

Psiholoģe K.S.Sussmane (*K.S.Sussman*) bērnus raksturo kā zinātkāres būtnes, kuras katru dienu atklāj un pēta, izmantojot visas savas maņas, redzot, dzirdot, nogaršojot, sajūtot dažādas smaržas, pieskaroties dažādām virsmām, tādējādi iepazīstot sev apkārtesošo pasauli. Rotaļai ir būtiska loma, lai veicinātu bērna jaunatklājumus un pieredzi. Lomu rotaļās bērni iemācās sadarboties, atrisināt dažādas konfliktsituācijas, tās ļauj bērniem attīstīt valodas prasmes, atraisa bērnus sociāli, lomu rotaļas ceļ bērnu pašapziņu un ticību saviem spēkiem. Būtisku saikni psiholoģe min starp lomu rotaļām un bērna kognitīvajām spējām (Sussman, 2012).

Arī psiholoģe D.Bergena (*D.Bergen*) norāda, ka iespējams novērot ciešu saistību starp lomu rotaļām un bērnu kognitīvajām prasmēm. Iesaistoties lomu rotaļās, bērni piedalās dažādu problēmu

risināšanā, attīsta gan valodas, gan matemātiskās prasmes. Raksta autore norāda, ka ja bērnam nav iespējas radoši izpausties lomu rotaļās, šīs prasmes var tikt aizkavētas (Bergen, 2002).

Iesaistoties lomu rotaļās, tiek veicināts izteismīgs runas stils, kā arī bagātināta valoda. Lomu rotaļa ļauj bērniem izspēlēt dažādas sociālās vides mijiedarbošanos, kā arī sevī ietverot kopīga darba plānošanu, pārrunas par tematu, problēmu risināšanu un mērķa sasniegšanu. Lomu rotaļās bērni sāk izmantot savas zināšanas un prasmes, lai plānotu jaunrades procesu. Lomu rotaļās sniedz bērniem iespēju izdzīvot stāstus, pārgērbties un iejusties kādā konkrētā tēlā, tā mudina bērnus būt radošiem, sadarboties ar vienaudžiem. Ar lomu rotaļas palīdzību bērni var pielāgot pasaules realitāti savām interesēm, zināšanām un vajadzībām. To darot, bērni spēj risināt dažādas problēmas, risināt konfliktsituācijas, socializēties, gūt realistisku pieredzi un izprast apkārtējo vidi. (Sussman, 2012).

Lomu rotaļās bērni pārbauda, noskaidro un paplašina izpratni par sevi, apkārtējiem cilvēkiem un pasauli sev apkārt. Tā tiek skaidrota kā spontāna, pašu virzīta nodarbe. Lomu rotaļās bērni attēlo dažādas sev pazīstamas situācijas, vietas un ainas, atveido redzēto ģimenē un iejūtās apkārtējās sabiedrības locekļu lomās. Ar lomu rotaļu palīdzību bērni reproducē savu pasaules izpratni, kā arī satraukumu un bailes, ko tā viņos rada. Jau no agrām bērnības dienām bērni atdarina uztvertās skaņas, novērotās darbības. Lomu rotaļu laikā bērni mācās attīstīt intereses, meklēt jaunu informāciju, kā arī uzņemties atbildību gan pirmsskolas grupā, gan mājās un sabiedrībā (Hansena, Kaufmane, Saifers, 2002).

Iesaistoties lomu rotaļās, bērni attīsta izteismīgu valodu, kā arī bagātina to. Lomu rotaļās ietver dialogus starp rotaļu biedriem ar atšķirīgiem uzskatiem, rosina bērnus pielāgoties un uzklaut apkārtējo cilvēku viedokļus (Bergen, 2001).

Par nozīmīgākajām no radošajām rotaļām tiek uzskatītas tieši lomu sižeta rotaļas. Šajās rotaļās bērni parasti izvēlas attēlot pieaugušo lomas, to nozīme palielinās, ja iejūtoties lomā, ir iespēja aizsargāt citus (ārsti, ugunsdzēsēji, policisti utt.). Rotaļas sižeta pamats ir realitāte, kuru bērns ir novērojis un attēlo aktīvā darbībā, sižetā bērns nereti ataino situācijas no konkrētā bērna dzīves. Novērojot bērnus lomu rotaļu laikā, iespējams uzzināt par svarīgiem notikumiem bērna dzīvē, viņa interesēm un pārdzīvojumiem (Kaņepēja, Giluča, 2003).

Lomu rotaļās sniedz bērniem iespēju atrast sevi pieaugušo pasaulē, caur aktīvu rotaļu darbību izprast dažādu attiecību modeļus. Lai īstenotu sižeta un lomu spēles, bērniem nepieciešams iekārtot atbilstošu vidi, nodrošināt to ar dažādiem materiāliem, kas palīdzēs bērniem iejusties lomās. Lomu rotaļās rosina bērnu iztēli, jo gadījumos, kad nepieciešamie materiāli vai rotaļlietas

nav pieejamas, bērni tās aizstāj ar dažādiem priekšmetiem, piedēvējot tiem citu nozīmi, simboliku. Jo vecāki bērni kļūst, jo prasīgāk tie attiecas pret rotaļu objektiem un sižetu, bērni arvien vairāk meklē līdzības ar realitāti (Басова, 2018).

Vairumam bērnu lomu rotaļu laikā ir vieglāk uzņemties risku un izmēģināt jaunas aktivitātes, ar tām saistošus sižetus un uzvedības nianšes. Lomu rotaļas īpaši labi ietekmē bērnu savstarpējās attiecības, bērni mācās izmantot sociālās iemaņas, lai pievērstu drauga uzmanību, piedāvātu vai lūgtu ar kaut ko padalīties, izteiktu viens otram savu viedokli, uzklausīt citu cilvēku domas. Raksta autore uzskata, ka pedagoga uzdevums ir stimulēt bērnu aktīvu piedalīšanos rotaļā, izmantojot pamudinājumu, pamatotas uzslavas un rosinātu bērnu iztēli radošajā darbībā (Sussman, 2012).

Apkopojot zinātnisko literatūru par lomu rotaļu nozīmi un būtību pirmsskolas pedagogijā, autore secina, ka lomu rotaļas ir viens no galvenajiem instrumentiem pilnvērtīgai bērnu sociālo iemaņu apguvei, tās ļauj bērnam gūt izpratni par cilvēkiem, viņu lomām un izturēšanos. Lomu rotaļas sniedz bērniem iespēju “pārstrādāt” uzņemto informāciju radošajā darbībā, kurā parādās visdažādākās bērna emocijas, bērns var priecāties un līksmot, kā arī paust bailes un nedrošību. Lomu rotaļās bērni iztēlojas un rada savu pasauli, taču risina reālās dzīves uzdevumus, mācās izteikt savas domas, sadarboties ar līdzcilvēkiem, uzņemties atbildību, tādējādi iegūstot pārlicību par savām spējām.

1.3. 4-5 gadu vecu bērnu attīstības raksturojums problēmas skatījumā

Bērniem, vecumā no 4 līdz 5 gadiem, īpaši būtiski ir sniegt iespēju nodarboties ar tādām spēlēm un rotaļām, kurās bērni var aktīvi izkustēties un izlādēt sakrājušos enerģiju, jo šī vecumposma viena no raksturīgākajām iezīmēm ir bērnu īpaša aktivitāte, kas balstās bērna straujajā fiziskajā attīstībā, tomēr loģiskā domāšana vēl nav pietiekami attīstīta, lai izvērtētu kādas konkrētas darbības bīstamību. Vecumposma pamatuzdevums ir valodas un runas attīstīšana, bērni ir sākuši savstarpēji sadarboties, apzinās un ievēro dažādus nosacījumus (Golubina, 2007).

D.Dzintare un I.Stangaine raksturojot dažādu vecumposmu raksturīgākās iezīmes uzsver, ka ievēribas vērti ir B.Švarcas izstrādātie bērnu sociālās attīstības posmi (sk. 1.2. tabulu).

1.2.tabula. 4 līdz 5 gadu vecu bērnu sociālās attīstības posmi (Dzintere, Stangaine, 2005, 130)

4 līdz 5 gadus veci bērni	
Būtiskākie sasniegumi sociālajā attīstībā	Entuziasms, daudzpusība, iztēle un pāri plūstoša, sajūsmas pilna enerģija
Rotaļu stadijas	Rotaļājas ar citiem bērniem, it īpaši lomu rotaļas vai dramatisējums
Jūtu izpaušana	Parasti kontrolē emocijas un pauž tās pieņemamā veidā
Sociālā mijiedarbība	Dod priekšroku vienaudžiem, nevis pieaugušajiem
Komunikatīvās prasmes	Saprot attiecības, lietot tādus jēdzienus kā “iedomāsimies, ka”; bērnu var saprast arī sveši cilvēki

Iespējams secināt, ka 4 līdz 5 gadu vecumā bērni ir īpaši aktīvi, bērniem jāsniedz iespēja aktīvi darboties, gūstot prieku un gandarījumu par savu veikumu. Īpaši nozīmīgi kļūst vienaudži, aktuālas ir lomu rotaļas, kurās ir iespēja paust viedokļus, emocijas un piedalīties savstarpējo attiecību veidošanā.

Pirmsskolas periods (4 līdz 7 gadi) tiek raksturots kā nozīmīgākais laika periods tieši bērna personības attīstībā. Šajā laikā pilnveidojas kustību koordinācija, turpinās bērna nervu sistēmas attīstība, strauji attīstās runa, bagātinās vārdu krājums. Šajā laikā notiek strauja intelektuālā attīstība, bērnam bagātinās iztēle, attīstās plašākas domāšanas spējas. Arvien vairāk pieaug bērna

interese par apkārtējiem cilvēkiem, citiem bērniem, cilvēku attiecību, dažādu lietu un parādību izpētīšanu, veiksmīgi attīstot izziņas procesus. Šajā periodā iespējams novērot, ka bērniem pieaug interese par citiem bērniem, tie grib viens ar otru sadarboties, komunicēt gan ar pieaugušajiem, gan vienaudžiem. Darbojoties praktiski un izzinot komunikācijas veidus, bērns apgūst dažādas cilvēku sadarbības formas, kuras tiek atainotas lomu un sižeta rotaļās. Tieši pirmsskolas vecums ir laiks, kad bērni aktīvi sāk iesaistīties lomu rotaļās, rotaļu procesā, izzinot savu individualitāti un izspēlējot dažādas lomas, kādas, iespējams, sagaida nākotnē. Aktīvi rotaļājoties un piedaloties radošajā darbībā, bērns pilnvērtīgi trenē ķermeni, attīsta iemaņas, pauž emocijas. Ja rotaļai ir kādi konkrēti noteikumi, tie kalpo kā līdzeklis bērnam apzināties un izvērtēt gan sevi, gan rotaļas partnerus, salīdzināt viens otru. Pakāpeniski bērns sāk vadīt un noturēt uzmanību, kā rezultātā attīstās tieša uzmanība, bez kuras nav iedomājamas veiksmīga skolas gaitu uzsākšana (Alsberga, Antiņa, ..., Volāne, 2016).

Vecumā no 4 līdz 5 gadiem bērns pēta un mācās paust emocijas, to darot dažādos veidos, izmantojot gan valodu, žestus, gan izpaužot emocijas caur rotaļu. Pirmsskolas vecumā bērniem patīk atrasties starp cilvēkiem, bērns vēlas izjust piederības un citu vienaudžu atzinības sajūtu. Šajā laika periodā uzskatāmi novērojams, ka bērni izmanto pieklājības frāzes, lai veicinātu pozitīvas attiecības vienam ar otru, bērni priecājas par labiem notikumiem kā par sevi, tā arī par citiem līdzcilvēkiem. Sadarbības ietvaros bērni vēlas uzņemties pienākumus, ir izpalīdzīgi. Iespējams novērot, ka bērni sāk slēpt patiesību, melot, ka nav darījis kaut ko, lai gan ir, tomēr tā ir uzskatāma par normālu pirmsskolas bērnu attīstības daļu. Rotaļāšanās ieņem nozīmīgu lomu, jo tādējādi bērni spēj paust savas domas, emocijas un enerģiju. Šajā vecumā bērni ir aktīvi, tie vēlas dejot, dziedāt un kustēties. Aktuālas kļūst ar iztēli saistītas rotaļas, bērni mācās atšķirt realitāti no fantāzijas. Laika gaitā bērni aizvien vairāk apzinās savu dzimumu un tam raksturīgākās īpašības, meitenes uzņemas mammas vai skolotājas lomu, zēni iejūtas tēta, policista lomā (Green, 2020).

Kad bērnam apīt 4 gadi, raksturīgs kļūst bērna narcisms, tam izpaužoties vēlmē būt labākam nekā, iespējams, bērns patiesībā ir, tādējādi notiekot savu darbību un rīcību uzmanīšanai, kā arī bērns sāk domāt abstraktāk. Savukārt 5 gadu vecumā spilgti novērojams, ka bērns iepazīst un izjūt pasauli atdarinot. Bērns radoši darbojas, neņemot vērā cēloņus un sekas, kā arī darbībā iespējams novērot sinkrētismu, kas nozīmē, ka rotaļājoties, bērns spēj savstarpēji sasaistīt visu rotaļas saturu, neņemot vērā sakarības, kādas parasti būtu pieņemamas pieaugušo domāšanai (Špona, 2001).

Katram attīstības posmam ir savas raksturīgās iezīmes, kuras jāņem vērā pedagogam, plānojot pedagoģisko procesu tā, lai aktivitātes bērna vecumam būtu atbilstošas gan saturiski, gan laika ziņā. Vairākums četrgadīgu un piecgadīgu bērnu spēj koncentrēties ilgāku laiku nekā trīsgadīgi bērni, kā arī saziņas veids ir daudz prasmīgāks, bērni iesaistās rotaļās, iejūtoties dažādās lomās un pārgērbjoties (Hansena, Kaufmane, Saifers, 1998).

Bērnu sadarbības īpatnības rotaļā saistās ar lomu rotaļas struktūras elementiem. Bērna ceturtajā dzīves gadā par bērnu sadarbību liecina konkrētu rotaļu sižetiskā jēga, ko bērni raksturo ar vārdiem, piemēram: “Mēs gatavojam ēst!”. Šādās rotaļās dalību ņem vairāki bērni un pastāv vairākas lomas, tiek sadalīti pienākumi, darbības tiek saskaņotas, rotaļu biedri sadarbojas, lai sasniegtu konkrētu mērķi. Savukārt piektajā dzīves gadā novērojams, ka bērnu rotaļās tiek ieviesti lomu dialogi, tiek sadalītas savstarpēji saistītas lomas, piemēram: “Es būšu mammīte, bet tu meitiņa!”. Šādas lomas viena otru papildina, bērni kopīgi plāno darbības un to loģisku secību, bagātinās bērnu valoda, veidojot sarežģītākus teikumus pēc to uzbūves, aktīvi izmantojot valodu (Dzintere, Stangaine, 2005).

Četru līdz piecu gadu vecu bērnu uzvedība raksturojuma kā ļoti pretrunīga, tāpēc ir būtiski pievērst uzmanību konkrētu noteikumu izveidei, organizētas uzvedības nosacījumiem, kā arī normu ieaudzinašanai. Lai arī bērni šajā vecumā jūtas ļoti patstāvīgi un droši, izpratne par cēloņiem un to sekām vēl nav pietiekama. Bērnu šajā vecumā iespējams viegli ietekmēt, viņš ir ziņkārības vadīts (Golubina, 2007).

Šajā vecumā bērni sāk gan aktīvi pētīt apkārtējo pasauli, gan meklēt veidus, kā to ietekmēt. Šajā periodā bērnu pasaule sastāv gan no reāliem, gan izdomātiem tēliem un objektiem. Bērnos ir izveidojušās tādas izjūtas kā uzticība un patstāvība, uz kurām iespējams balstīt iniciatīvas izjūtu. Bērni piedalās daudzveidīgās aktivitātēs, spēlēs un rotaļās, attēlojot reālistiskus dzīves sižetus. Ir būtiski, lai bērnu vecāki un pedagogi neiejauktos bērna jaunradē, ļautu viņiem fantazēt, atbildētu uz jautājumiem, tādējādi bērnam nostiprinoties iniciatīvas izjūtai. Tomēr, ja vecāki neslēpj un dalās ar negatīvu viedokli par bērna darbībām kā muļķīgām un nevajadzīgām, bērnam sāk rasties vainas apziņa. Šajā laika periodā, apvienojoties bērna iniciatīvas izjūtai ar iegūto vainas apziņu, nostiprinās bērna sirdsapziņa, kura izpaužas tādos gadījumos, kad bērns dara kaut ko no tā, ko vecāki ir aizlieguši, izjūtot vainu. Ir jābūt ļoti piesardzīgiem, kontrolējot bērnu darbības un viņu iniciatīvu uz kādu konkrētu darbību, bērna ideju realizēšanu, jo pastāvīgi ierobežojot un stādinot bērna iniciatīvu, var izaudzinaāt par sevi nedrošus, neuzņēmīgus bērnus, kā arī nekontrolējot bērnu darbības vispār, bērns var izaugt par cilvēku ar ļoti zemu sirdsapziņas līmeni (Batņa, 2007).

Vecumā no 4 līdz 5 gadiem bērni pavada laiku rotaļās, kas ir raksturīgas viņu dzimumam. Meitenes ir mammas, skolotājas, medmāsiņas, turpretī zēni iejūtās policistu, mehāniķu, ugunsdzēsēju lomās. Caur šo rotaļu procesu bērni sāk apzināties dzimumu stereotipus. Pieņemts, ka zēniem ir jābūt drosmīgiem un stipriem, meitenēm – paklausīgām, pieklājīgām, mierīgām. Jāievēro, ka pieņemot dzimuma lomu, norisinās personības apzināšanās.

Četru gadu vecumā bērni apzinās, ka viņu vienaudži ir būtiski nozīmīgi. Bērni iepazīstās ar grupu aktivitātēm, rada savu stilu un pozīcijas starp vienaudžiem. Četrgadniekiem novērojams liels entuziasms un aizrautība, gūtās emocijas un iztēle padara lomu rotaļas par vienu no bērnu iecienītākajām aktivitātēm. Lomu rotaļām attīstās scenārijs, nosakot lomas, kā arī tās bieži mainās. Bērni izmanto sarežģītu valodu, tā ir izteiksmīga, bērni iesaistās komunikācijā ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Piecu gadu vecumā bērniem ir attīstījušās stabilas sociālās prasmes. Bērniem ļoti patīk atrasties gan starp vienaudžiem, gan pieaugušajiem. Šajā vecumā bērni arvien labāk spēj ievērot noteikumus, īpaši svarīgs kļūst taisnīgums. Piecgadnieki sāk izrādīt empātiju pret citiem, viņiem kļūst saistoši pienākumi un atbildība reālajā dzīvē (Dzintare, Stangaine, 2005).

Raksturojot vecumposmu galvenās iezīmes, I. Puškarevs balstās uz Ž. Piažē rotaļas attīstības pakāpēm - uzskatāms, ka pēc tām var spriest par bērna intelektuālās attīstības stadijām. Bērni vecumā no 4-5 gadiem atrodas intuitīvajā fāzē, konkrētā fāze sevī ietver bērnus vecumā no 4 līdz 7 gadiem. Šajā fāzē valoda kļūst īpaši būtiska, pieaug pastarpinājuma loma. Bērni sāk izprast dažādas sakarības, sāk spriest loģiski, pieaugot sarežģītības pakāpei. Šajā laika periodā bērnu dzīvēs simboliskās rotaļas kalpo kā līdzeklis bērnu radošās domāšanas veicināšanai, kā arī nostiprinās bērna emocionālā pieredze. Iespējams secināt, ka tās situācijas, kuras bērns attēlo rotaļājoties, ir bērnam īpaši nozīmīgas un svarīgas, tās ir atstājušas zināmu emocionālu iespaidu. Laika gaitā, iegūstot arvien vairāk zināšanu par apkārtējo vidi, rotaļas kļūst sarežģītākas, realitātes atainošana kļūst aizvien precīzāka un organizētāka, tādējādi bērnos veidojas un pieaug veiksmīga sociālā adaptācija, kuras rezultātā bērni neizmanto tik daudz izkropļotus realitātes aizvietotājus (Puškarevs, 2001).

Iespējams novērot, ka vecumā starp 4 un 5 gadiem bērni nereti jūtas neuzvarami un gatavi ar visu tikt galā. Šajā vecumā bērni sāk iesaistīties sarežģītās sabiedriskās rotaļās. Bērni izrāda empātiju citiem, runā gan par savām, gan citu jūtām, pārbauda zināmās robežas, spēj loģiski pamatot savu uzvedību. Uzmanību četru gadu vecumā bērni spēj noturēt salīdzinoši īsu brīdi, taču ja pati nodarbe vai tās temats viņiem šķiet īpaši interesants, tie spēj koncentrēties ievērojami ilgāku laiku (Hansena, Kaufmane, Saifers, 2002).

Autore secina, ka vecumposms no 4 līdz 5 gadiem ir īpaši nozīmīgs laiks bērnu sociālo iemaņu un prasmju attīstībai. Šajā vecumā bērni interesējas par visu, kas notiek pasaulē ap viņiem, tiek uzdoti daudz jautājumu, būtiski svarīgi kļūst vienaudži. Bērni sāk apvienoties pāros vai nelielās grupās, pastāvīgi norisinās aktīva socializēšanās, kura sevī ietver darbību saskaņošanu, savstarpēju sadarbību, viedokļu apmaiņu, arī konfliktus. Bērnos arvien spilgtāk parādās patstāvības izjūta, viņi ir uzņēmīgi un atbildīgi, vēlas uzņemties dažādus uzdevumus un pienākumus. Lai bērnos veicinātu iniciatīvas izjūtu, būtiski ļaut bērniem darīt, mudināt sasniegt panākumus, gūt prieku un gandarījumu par paveikto.

2. Pētījums par 4 – 5 gadu vecu bērnu sadarbības prasmju sekmēšanas iespējām lomu rotaļās

2.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums

Sadarbības prasmju sekmēšanas pētījums tika veikts Jelgavas privātās pirmsskolas izglītības iestādes “X” vidējā pirmsskolas vecuma grupā. Pētījumā piedalījās 12 bērni, 7 meitenes un 5 zēni. Praktiskā pētījuma norises laiks – no 2020. gada 5. oktobra līdz 2020. gada 5. novembrim.

Darbam izvirzītā hipotēze:

Bērnu sadarbības prasmes tiek sekmētas, ja:

- pedagogs pārzina bērna vecumposma likumsakarības;
- pedagogs izmanto bērnu vecumposmam un attīstības līmenim atbilstošas saskarsmes formas;
- pedagogs iesaista bērnus aktivitātēs, atbilstoši bērnu pieredzei, interesēm un vajadzībām.

Lai praktiski izpētītu lomu rotaļas izmantošanu sadarbības prasmju sekmēšanā, tika izmantotas sekojošas empīriskās metodes:

- Novērošana;
- Eksperiments.

Novērošana kā empīriskā pētījuma metodi izmanto jau izsenis, tā ir pētāmās problēmas un to parādību tieši organizēta uztvere. I.Jurgena uzsver, ka atšķirībā no ikdienišķās novērošanas, pētnieciskā novērošana ir mērķtiecīga, plānota un iegūtie fakti tiek kvalitatīvi un kvantitatīvi apstrādāti.

Eksperiments ir pētnieciskā pētījuma izziņas metode, kurā parādās aktīva pētnieka līdzdarbošanās darbībā, kurā realizē mērķtiecīgu manipulēšanu vienā vai vairākos mainīgos faktoros, fiksējot atbilstošas izmaiņas pētāmajā objektā. Izmantojot eksperimentu kā pētnieciskā darba metodi pedagoģiskajā procesā, jāņem vērā, ka nav pieļaujums, ka eksperimenta norise var traucēt pedagoģiskajam darbam un to var veikt tad, ja ir pamatots, ka eksperiments sekmēs mācību procesa efektivitāti un tam nebūs negatīvu seku. Tāda tipa eksperimentu sauc par dabisku eksperimentu (Jurgena, 2001).

2.2. Pētāmo bērnu raksturojums un sadarbības prasmju vērtējums pētījuma sākumā

Pētījumā piedalās septiņas meitenes un pieci zēni vecumā no 4 līdz 5 gadiem. Lai pasargātu pētāmo bērnu identitāti, pētījuma ietvaros vārdi tiek mainīti.

Elīna ir piecus gadus veca meitene, kura labprāt piedalās dažādās aktivitātēs, ļoti vēlas ieņemt līderes lomu un patīk spēlēt lomu rotaļas, kurās meitene iejūtās mammas lomā, kura aprūpē mazuli, kā arī izrīko pārējos ģimenes locekļus. Meitenei nereti patīk kaitināt bērnus, dažreiz tīšuprāt vēlas darīt pretēji tam, ko dara pārējie. Pārsvarā rotaļājas ar Rebeku un Katrīnu, bet iespējams novērot, ka meitene nereti nevēlas iesaistīt aktivitātēs Katrīnu. Rotaļājas arī ar Kārli. Sadarbībā ar līdzcilvēkiem un apkārtējo vidi izglītības iestādē meitene ir atvērta, rotaļājoties sadala lomas ar grupas biedriem, kā arī pārsvarā pieņem tās, kad to dara kāds cits, taču mēdz veidoties konflikti.

Rebeka ir piecus gadus veca meitene, kura labprāt darbojas gan individuāli, gan novērojama sadarbība ar Elīnu un Katrīnu. Sadarbības prasmes vērtējamas kā labas, meitene pieņem citu cilvēku ieteikumus un idejas, kā arī dalās ar savām. Nereti izveidojas greizsirdības strīdi starp Elīnu un Katrīnu, kad meitenes nespēj sadalīt vienas otru uzmanību. Autore novēro, ka Rebekai īpaši svarīgs ir pieaugušais, patīk pieaugošu uzmanība, sadarbībā ar skolotāju meitene ir atvērta un atsaucīga, labprāt piedalās dažādās aktivitātēs, izrāda interesi un aizrautību.

Kārlis ir četrus gadus vecs zēns, kurš ļoti vēlas draudzēties ar Ričardu, kā arī ar Elīnu. Autore novēro, ka zēnam ir vājas sadarbības prasmes, zēns nevēlas dalīties ar rotaļlietām, nereti izceļas konflikti, novērojamas arī dusmu lēkmes. Zēns nevēlas iesaistīties rīta apļa aktivitātēs, patīk pamudināt citus uz nebēdnībām. Pastāvīgi prasa pieaugušo uzmanību. Lai arī novērojamas uzvedības problēmas, zēnam ļoti patīk palīdzēt pieaugušajiem, veikt dežuranta pienākumus.

Katrīna ir piecus gadus veca meitene, kura spēj skaidri un loģiski izteikt savu viedokli, dalīties ar idejām un zināšanām. Meitene ar prieku piedalās dažādās aktivitātēs, gan bērnu pašu izdomātām, gan skolotājas vadītām, ir ļoti atsaucīga, vērojama vēlme uzzināt kaut ko jaunu. Ir pretīmnākoša, māc piekāpties, ir saprotoša. Rotaļājas ar visiem grupas bērniem, bet labprātāk pavada laiku ar Elīnu un Rebeku, tomēr meiteņu starpā nereti veidojas jau iepriekšminētie konflikti.

Ričards ir četrus gadus vecs zēns, kurš rotaļājas gan ar meitenēm, gan zēniem. Autore novēro, ka zēns ir impulsīvs, bērnu īpaši jānudina uz aktivitātēm, lai tajās iesaistītos. Patīk darboties individuāli, ja nodarbe interesē, zēns var ievērojami ilgu laiku ar to darboties, taču izrāda īpašu nepatiku un aizkaitinātību, ja kāds pat netīši patraucē. Patīk rotaļāties ar Kārli, bet pavadotot

laiku ar grupas meitenēm, bieži novērojami konflikti. Bieži neklausā, nevēlas piedalīties skolotājas vadītās aktivitātēs.

Mareks ir piecus gadus vecs zēns, kurš bērnudārza gaitas ir uzsācis 2020. gada vasarā, tādēļ adaptācijas periodā zēns jutās nomākts, bieži raudāja, tomēr ar jaunā mācība gada uzsākšanos zēns kolektīvā bija veiksmīgi iekļies. Mareks pārsvarā rotaļājas ar Oto un Guntaru, mēdz spēlēties arī ar meitenēm, bet iespējams novērot konfliktus, kad bērni nespēj sadalīt rotaļlietas vai vienoties par kādu grupas zonu izmantošanu. Bieži novērojams, ka zēns rotaļājas individuāli. Patīk mudināt bērnus uz palaidnībām.

Viktorija ir četrus gadus veca meitene, kura izvēlas rotaļāties ar meitenēm, nav novērots, ka meitene izrādītu vēlmi iesaistīties kādā aktivitātē ar grupas zēniem. Viktorija ir kautrīga meitene, tomēr ja iedrošināta, ar prieku iesaistās aktivitātēs, patīk darboties pāros, reti, kad darbojas individuāli. Īpaši svarīga skolotājas uzmanība, iespējams novērot, ka meitene turas pieaugušā tuvumā. Uzdod daudz jautājumus gan pieaugušajiem, gan bērniem, vēlas plaši stāstīt par savu ikdienu mājās.

Madara ir piecus gadus veca meitene, kura pārsvarā rotaļājas tikai ar meitenēm, ir atvērta, komunikabla un draudzīga. Sadarbības prasmes ir labas, izsaka savas domas, uzklausā citus bērnus, ar prieku iesaistās skolotājas vadītās aktivitātēs. Aktīva, spēlējas ar draudzenēm. Ļoti pārdzīvo, ja kāda draudzene vairs nevēlas draudzēties. Reizēm no rītiem vēl grūti atvadīties no mammas. Ļoti jutīga, asi pārdzīvo nesaskaņas ar draudzenēm. Īpaši seko līdz, lai pārējie bērni ievērotu skolotājas teikto, ļoti svarīga ir kārtība. Atvērta un sirsnīga meitene.

Oto ir četrus gadus vecs zēns, kuram pastāvīgi ir divi rotaļu biedri, Guntars un Mareks. Bērns ir pozitīvs un zinātkārts, sadarbības prasmes vērtējamā kā ļoti labas, spēj izteikt loģisku un pamatotu viedokli, uzdod jautājumus, ir atvērts dažādām aktivitātēm. Uzklausā un pieņem citu viedokli, vēlas palīdzēt citiem, izrāda sajūsmu par piedāvātajām aktivitātēm. Ļoti svarīgs ir pieaugušais, bērns pastāvīgi uzdod dažādus jautājumus, vēlas pieaugušā uzmanību.

Linda ir četrus gadus veca meitene, kura rotaļājas patstāvīgi un nelielās grupās. Patīk roktarbi un darbošanās individuāli. Meitene ar prieku iesaistās dažādās aktivitātēs, dalās ar rotaļlietām, pret visiem grupas biedriem ir pozitīvi noskaņota. Lindai patīk lomu rotaļas, bet meitene ļoti ātri apvainojas. Ja pāridarītājs neatvainojas, meitene nenomierinās un turpina raudāt. Labi saprot dotos uzdevumus, izmanto plašu vārdu krājumu. Pastaigas laikā aktīvi darbojas ar grupas draudzēnēm, kopīgi spēj izdomāt dažādas nodarbes.

Anna ir četrus gadus veca meitene, kura darbojas gan individuāli, gan ar vienu pastāvīgu rotaļu biedru. Anna ir kautrīga un noslēgta meitene, tomēr ja meiteni iedrošina un parunājas, Anna kļūst atvērtāka. Sadarbībā ar pieaugušajiem un vienaudžiem meitene ir atsaucīga, ievēro noteikumus, neveido konfliktus.

Guntars ir četrus gadus vecs zēns, kurš labprātīgi darbojas gan patstāvīgi, gan nelielās grupās. Zēns ir ļoti pieklājīgs, laipns, vienmēr atsaucas uz skolotājas vadītām aktivitātēm, ir zinātkārs. Guntara sadarbības prasmes vērtējamas kā labas, bērns neraisa konfliktsituācijas, ir piekāpīgs, māk dalīties ar rotaļlietām. Zēns ir ļoti sirsnīgs, izrāda vēlmi palīdzēt, ar interesi uzklausa citus grupas bērnus, vienojas par kopīgām darbībām, nav bijusi iespēja novērot, ka zēns veidotu konfliktus.

Pamatojoties uz zinātniskās literatūras analīzi un pirmsskolas mācību programmu, autore bērnu novērošanai un sadarbības prasmju vērtēšanai izvirzīja sekojošus kritērijus.

Autore novēroja, cik veiksmīgi bērni:

- Uzklausa citu viedokli;
- Noformulē un izsaka savu viedokli;
- Ievēro drošības noteikumus;
- Izmanto pieklājības frāzes;
- Darbojas kopā ar citiem;
- Palīdz citiem;
- Lūdz palīdzību vajadzības gadījumā;
- Iesaistās kopīgā darbībā ar vienotu mērķi;
- Izvirza mērķi, sadala pienākumus;
- Izrāda iejūtību un uzmanību pret citiem;

Darba autore pētāmo bērnu sadarbības prasmes vērtēja 3 punktu skalā:

- 1p. – zemas sadarbības prasmes;
- 2p. – vidējas sadarbības prasmes;
- 3p. – augstas sadarbības prasmes.

Balstoties uz izvirzītajiem kritērijiem un to vērtēšanas skalas, darba autore ir izveidojusi sadarbības prasmju attīstības līmeņu aprakstu (sk. 2.1. tabulu).

2.1. .tabula. Sadarbības prasmju attīstības līmeņu apraksts

Sadarbības prasmes	1p.	2p.	3p.
1.Uzklausa citu viedokli	Bērns neuzklausa apkārtējo viedokli, ir vienaldzīgs	Uzklausa citu viedokli pēc mudinājuma ieklausīties, pievērst uzmanību.	Bērns ir atsaucīgs, izrāda interesi par cita cilvēka teikto, ieklausās.
2.Noformulē un izsaka savu viedokli	Bērns nespēj noformulēt domu, neizsaka viedokli.	Viedokli izsaka, ja bērns tiek rosināts un iesaistīts sarunās.	Bērns izrāda vēlmi izteikties, spēj skaidri noformulēt domu.
3.Ievēro drošības noteikumus	Bērns neievēro drošības noteikumus, pastāvīgi daudzās un veido nekārtības.	Bērnā nereti jāatgādina drošības noteikumi, ievēro noteikumus, kad tiek mudināts.	Bērns patstāvīgi ievēro drošības noteikumus, atgādina to citiem.
4.Izmanto pieklājības frāzes	Bērns nelieto pieklājības frāzes, reizēm ir nepieklājīgs, ass izteikumos.	Bērns izsaka pieklājības frāzes, reizēm jāmudina uz to lietošanu.	Bērns regulāri izmanto pieklājības frāzes, ir laipns.
5.Darbojas kopā ar citiem	Bērns atsakās darboties kopā ar citiem.	Bērns darbojas kopā ar citiem, reizēm veidojas konflikti bērnu starpā.	Bērns izrāda iniciatīvu uz darbošanos kopā ar citiem, ir atvērts un atsaucīgs.
6.Palīdz citiem	Bērns atsakās kadam palīdzēt.	Bērnu jāmudina palīdzēt citam.	Bērns ir izpalīdzīgs un atsaucīgs, izrāda

			vēlmi kadam palīdzēt.
7.Lūdz palīdzību vajadzības gadījumā	Bērns nelūdz palīdzību.	Ja bērnu rosina uz sarunu, bērns palūdz palīdzību.	Bērns spēj palūgt palīdzību, ja nepieciešams.
8.Iesaistās kopīgā darbībā ar vienotu mērķi	Bērns nevēlas iesaistīties darbībā, ir atturīgs.	Kad bērnu ierosina un motivē uz darbību, bērns iesaistās kopīgā aktivitātē.	Bērns ir grupas līderis, iesaistās darbībā, motivēts uz mērķa sasniegšanu.
9.Izvirza mērķi, sadala pienākumus	Bērns neizrāda iniciatīvu ideju radīšanai, neiesaistās pienākumu sadalē un praktiskajā darbībā.	Bērns iesaistās, izsaka viedokli par mērķi, kad tiek mudināts.	Bērns noformulē mērķi, sadala pienākumus, iesaistās darbu plānošanā.
10. Izrāda iekļautību un uzmanību pret citiem	Bērns nav iekļautīgs, reizēm rupjš, neizrāda iekļautību un uzmanību attiecībā pret citiem grupas biedriem vai pieaugušajiem.	Skolotājas pamudināts, bērns izrāda iekļautību.	Bērns ir empātisks, iekļautīgs, rūpējas par citu labsajūtu, izrāda rūpes pret citiem.

Pētījuma sākumā darba autore veica novērošanu pētāmās grupas ietvaros, pievēršot pastiprinātu uzmanību iepriekšminētajām sadarbības prasmēm. Novērojumu gaitā iegūtie sadarbības prasmju vērtējumi apkopoti 2.2. tabulā (sk. 2.2. tabulu).

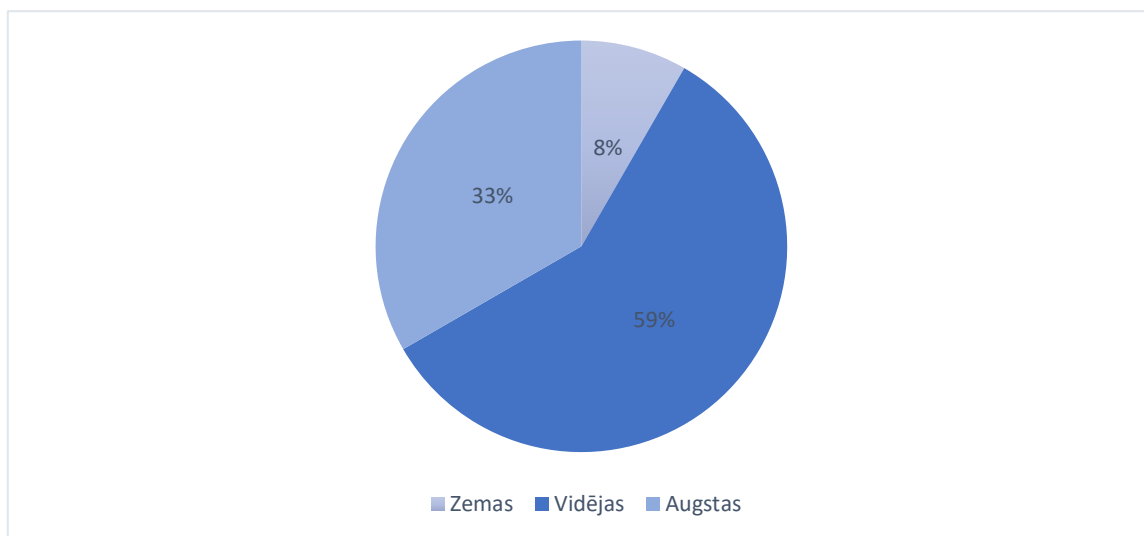
2.2. tabula. Bērnu sadarbības prasmi vērtēšanas rezultāti pētījuma sākumā

Bērna vārds	Sadarbības prasmes										Kopā
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
Elīna	1	3	1	2	2	2	1	2	2	2	18
Rebeka	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20
Kārlis	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	11
Katrīna	3	3	2	3	3	2	2	2	3	3	26
Ričards	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
Mareks	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	17
Viktorija	2	2	3	2	2	2	3	2	1	3	22
Madara	3	2	2	3	2	2	2	2	2	2	22
Oto	2	2	2	2	3	3	3	2	2	2	23
Linda	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20
Anna	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	18
Guntars	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20
Kopā	23	24	22	24	24	23	22	21	20	24	

Apkopojot iegūtos rezultātus, punktu kopsummas skaidrojums ir sekojošs:

- 0-10 punkti – vājas sadarbības prasmes;
- 11-20 punkti – vidējas sadarbības prasmes;
- 21-30 punkti – augstas sadarbības prasmes.

Apkopotie rezultāti procentuāli norādīti attēlā 2.1. (sk. 2.1. attēlu)

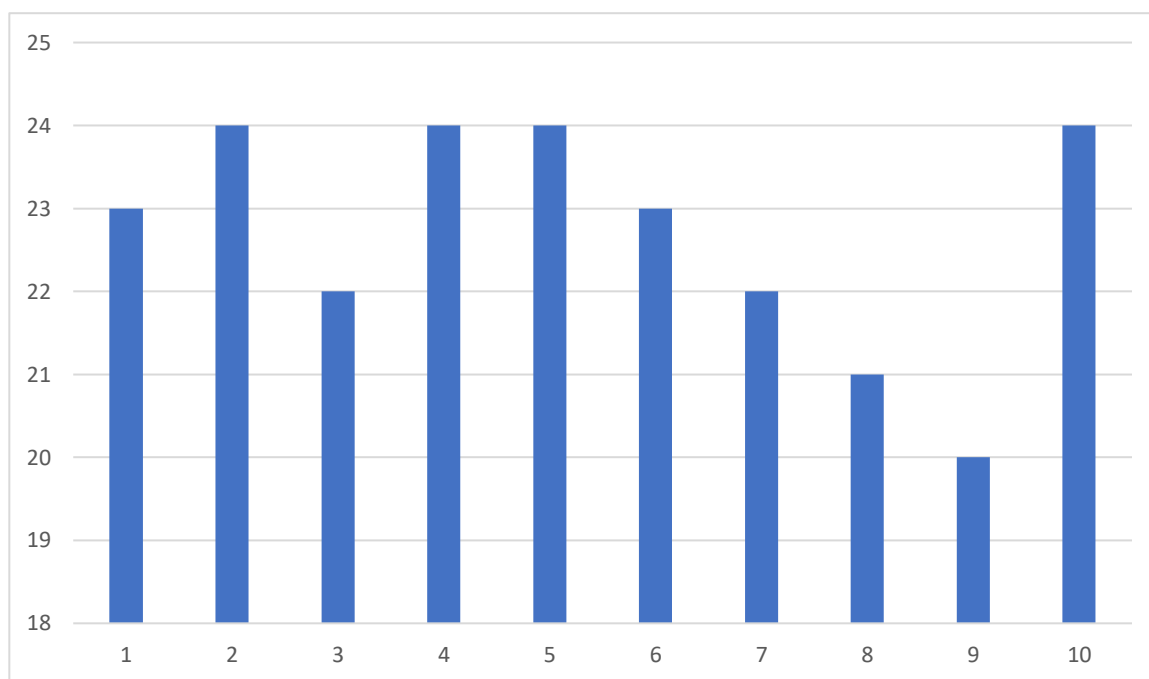
2.1. attēls Pētāmo bērnu sadarbības prasmju vērtējums pētījuma sākumā

Atsaucoties uz attēlā redzamo informāciju, autore norāda, ka

- 8 % (1 bērns) sadarbības prasmes novērtētas kā zemas;
- 59 % (7 bērni) sadarbības prasmes novērtētas kā vidējas;
- 33 % (4 bērni) sadarbības prasmes novērtētas kā augstas.

Autore secina, ka pārsvarā sadarbības prasmju attīstības līmenis grupā ir vidējs, kas nozīmē, ka bērni ir apguvuši sociālās saskarsmes pamatprasmes. Vienam no grupas bērniem, ar kopējo punktu skaitu 10, sadarbības prasmes novērtētas kā zemas, taču autore norāda, ka bērnam, kura kopējais punktu skaits ir 11, sadarbības prasmju attīstības līmenis arī uzskatāms kā zems, jo tikai ar vienu punktu pārkāpj vidējā līmeņa robežu. Četriem no grupas bērniem sadarbības prasmju attīstības līmenis vērtējams kā augsts, kurā līdera lomu ieņem Katrīna ar kopēju punktu skaitu 26. Iespējams secināt, ka grupā ir bērni, kuri jau ir apguvuši sadarbības prasmes, kā arī bērni, kuriem šī prasme ir būtiski jāveicina.

Apkopojot iegūtos datus, autore 2.2. attēlā uzrāda sadarbības prasmju attīstību pētāmās grupas kopskatā pētījuma sākumā (sk. 2.2. attēlu).

2.2. attēls Sadarbības prasmju vērtējums grupas kopskatā pētījuma sākumā

Balstoties uz iegūtajiem rezultātiem, autore secina, ka grupas kopskatā bērni vislabāk apguvuši prasmi noformulēt un izteikt savu viedokli, izmantot pieklājības frāzes, darboties komandā un izrādīt līdzjūtību un uzmanību pret citiem. Taču viszemākie rādītāji ir prasmei izvirzīt mērķi un sadalīt pienākumus, kas norāda, ka bērniem jāsekmē spējas uzņemties iniciatīvu un atbildību, ieņemt līdera lomu.

2.3. Lomu rotaļu izmēģinājums praktiskajā darbībā

Novērojot bērnu aktivitātes un rotaļas pētamajā grupā, autore pētījuma norises laikā bērniem piedāvā sekojošas lomu rotaļas, lai pārbaudītu darbam izvirzīto hipotēzi.

- **Lomu rotaļa “Ģimene”**

Novērojot bērnu aktivitātes grupā, iespējams secināt, ka nereti radošajās rotaļās parādās sižeti no ģimenes dzīves. Autore uzskata, ka lomu rotaļas, kurās tiek attēlotas ainas no sadzīves ģimenē ir īpaši vērtīgas, tās varētu saukt par lomu rotaļu klasiku, kuru labi atceras arī pieaugušie no bērnu dienām. Ģimenes lomu rotaļās iespējams apgūt dažādas sociālās prasmes, uzvedības normas un mūsdienu sabiedrības vērtības, iemantot spēju rūpēties par citiem, just empātiju, izprast savu un citu ģimenes locekļu lomu un ietekmi uz apkārtējo vidi. Rosinot uz aktīvo darbību,

skolotāja rosina bērnus uz sarunu par ģimenes dzīvi, uzdod dažādus jautājumus par bērnu pieredzi, aicina izteikt bērnu domas. Lomu rotaļas aprakstu skatīt 2.3. tabulā (sk. 2.3. tabulu).

2.3. tabula Lomu rotaļa “Ģimene”

Lomu rotaļa	Ģimene	
Lomu rotaļas sižets	Vide, izmantotie materiāli	Lomu rotaļas uzdevumi
Bērna aprūpēšana, ēst gatavošana, mājas uzkopšana, došanās uz veikalu.	Grupas telpa, leļļu gultiņa, galdi, virtuves piederumi, galdi, krēsli, rotaļu pārtikas produkti, mājsaimniecības piederumi.	Sekmēt prasmi palīdzēt viens otram, apspriesties un veikt kopīgas darbības, kas saistītas ar rotaļas sižetu.

Atainojot lomu rotaļu “Ģimene”, iespējams novērot, ka bērni apzināti un pārliecinoši darbojas ar piedāvāto rotaļu atribūtiķu, veiksmīgi sadala pienākumus – divas no grupas meitenēm kopīgi liek gultiņā mazuli, pirms tam to noliekot uz podiņa, sagatavojot pudelīti. Meitenes sakārto spilvenu, izklāj sedziņu apakšā, nogulda lelli, apsedz to, ievīstot mazuli sedziņā. Novērojot šo ainu, iespējams secināt, cik spilgtu ietekmi bērnos ir veidojušas vecāku rūpes, katra darbība ir precīzi atveidota radošajā darbībā. Autore novēro situāciju, kurā Madara izmanto grupas slotiņu un liekšķeri, kad autore jautā, ko meitene dara, viņa atbild, ka uzkopj virtuvi un vēl jānomazgā trauki. Autore aicina rotaļai pievienoties vienu no zēniem, zēns, apspriežoties ar meitenēm, ieņem tēta lomu un palīdz meitenēm šūpot mazuļa gultiņu.

Autore novēro situāciju, kurā Mareks un Linda nespēj sadalīt pienākumus – Mareks vēlas doties uz veikalu, Linda asi atbild, ka nē, braukšot viņa! Autore mudina bērnus nestrīdēties, jo uz veikalu iespējams braukt abiem, taču bērniņš nedrīkst palikt viens mājās. Kā rīkoties? Autore aicina pievienoties rotaļai Viktoriju, kas varētu būt Lindas māsa. Autore mudina Lindu pazvanīt mātai, palūgt, vai viņa nevarētu palīdzēt, atbraukt pieskatīt mazulīti, lai vecāki varētu doties uz veikalu. Rotaļas sižets šajā gadījumā izdevies ļoti veiksmīgs, bērni iedziļinājās situācijā, dalījās pieredzē par savu ģimenes dzīvi un sadzīviskajiem notikumiem tajā.

Pedagogs rosina bērnus uz sarunu par ģimenes dzīvi, uzklausā bērnu viedokļus par sadzīvi, aicina bērnus piedalīties rotaļā. Bērni sadala lomas un pienākumus, aktīvi piedalās rotaļā, pārrunā darbības, veido ar sižetu saistītus dialogus.

- **Lomu rotaļa “Kafejnīca”**

Autore novēro, ka bērniem īpaši aizraujoša nodarbe šķiet darbošanās ar dažādiem traukiem un galda piederumiem, tā spēj aizraut bērnus salīdzinoši ilgu laika periodu. Lai rosinātu bērnus uz rotaļas izspēli aktīvajā darbībā, autore uzsāk sarunu ar bērniem par kafejnīcas apmeklējumiem, uzdod dažādus jautājumus, aicina bērnus izveidot pašiem savu kafejnīcu, mudina bērnus izdomāt kafejnīcas nosaukumu, aicina kopīgi sadalīt lomas un pienākumus. Lomu rotaļas aprakstu skatīt 2.4. tabulā (sk. 2.4. tabulu).

2.4. tabula Lomu rotaļa “Kafejnīca”

Lomu rotaļa	Kafejnīca	
Lomu rotaļas sižets	Vide, izmantotie materiāli	Lomu rotaļas uzdevumi
Kafejnīcas apmeklēšana, apkalpošana, darbs ar kasi, tējas un kafijas pagatavošana.	Iekārtoti kafejnīcas galdiņi, kases aparāts, rotaļu ēdieni, dažādi beramie produkti, trauki un galda piederumi, salvetes, galdauti, galda rotājumi, mūzikas atskaņotājs.	Sekmēt pieklājības frāžu lietošanu, savstarpēju sarunāšanos, atbildības uzņemšanos, spēju apkalpot, kopīgi sakārtot apkārtējo vidi.

Lielākā daļa no bērniem ir atsaucīgi uz rotaļas darbību, kopīgi tiek sadalītas lomas, pārrunāti pienākumi. Daloties idejās par kafejnīcas nosaukumu, autore ar bērniem nonāk pie lēmuma par labu nosaukumam “Pie (Izglītības iestādes nosaukums)”.

Starp divām meitenēm izceļas konflikts par to, kura strādās ar kases aparātu, tomēr sarunu laikā nonākam pie risinājuma, ka ar kases aparātu iespējams strādāt uz maiņām. Autore novēro situāciju, kurā Ričards pavēloši izsaka pasūtījumu, taču Rebeka aizrāda, jautājot: “Kas jāsaka?”, autore pievienojas sarunai, izceļot Rebekas jautājumu, atgādinot pieklājības frāzes. Ričards uzklausa autores teikto, mazliet aizkaitināts, tomēr atkārtoti pasūtījumu, pasakot “lūdzu”. Novērojams, ka Katrīnai ļoti labi padodas apkalpošana, meitene ar aizrautību saliek uz traukiem rotaļu ēdienus, pagatavo tēju, aiznes līdz galdiņam, izmanto pieklājības frāzes. Madara, kuru šajā situācijā apkalpoja Katrīna, pateicās par pasūtījumu, izteiksmīgi attēlo ēdiena un tējas baudīšanu.

Autore uzskata, ka rotaļa “Kafejnīca” izdevusies veiksmīgi, tā ir piesātināta ar dažādām aktivitātēm, arī grupas zēni aktīvi piedalās, daži no bērniem ir kafejnīcas apmeklētāji, citi ir

viesmīļi, kas apkalpo viesus, pagatavo kafiju vai tēju, pasniedz smalkmaizītes un kūciņas. Iespējams novērot, ka bērni veiksmīgi sadarbojas, daži no bērniem īpaši izteiksmīgi izsaka pieklājības frāzes, autore uzslavē bērnus par pozitīvajām saskarsmes prasmēm.

- **Lomu rotaļa “Mājdzīvnieki”**

Strādājot ar pētāmās grupas bērniem, autore mēdz novērot, ka daži no bērniem iejūtas mājdzīvnieku un saimnieku lomās, kas šķiet ļoti saistoši un interesanti. Kad tiek novērota konkrētā aktivitāte, autore netieši iesaistās rotaļu darbībā, aicinot pievienoties arī citiem bērniem. Tiek uzdoti jautājumi par mājdzīvniekiem, par bērnu pieredzi ar tiem, vai un kādi dzīvnieki ir bērnu mājās, kādus mājdzīvniekus bērni pazīst u.tml. Rotaļas aprakstu skatīt 2.5. tabulā (sk. 2.5. tabulu).

2.5. tabula Lomu rotaļa “Mājdzīvnieki”

Lomu rotaļa	Mājdzīvnieki	
Lomu rotaļas sižets	Vide, izmantotie materiāli	Lomu rotaļas uzdevumi
Mājdzīvnieku aprūpe, došanās pastaigās, barošana, rotaļas.	Grupas telpa, mājdzīvniekiem iekārtots stūrītis, barības un ūdens trauki, gultas vieta, bumbiņas.	Sekmēt bērnu spēju izrādīt rūpes par citiem, palīdzēt un uzņemt vadību.

Izmēģinot rotaļas gaitu un iesaistot bērnus, kuri vēl iepriekš nebija to mēģinājuši, iespējams secināt, ka rotaļa saistoša likās tikai dažiem. Tomēr ir bērni, kuri bija atsaucīgi un ar prieku vēlējās iesaistīties, bērni atainoja, kā saimnieki ved sunīti pastaigā, sagatavo barību un ūdeni. Rotaļas iniciatori grupas ietvaros bija tieši Kārlis un Linda, Kārlis bija sunītis, Linda sunīša saimniece. Meitene veda sunīti pastaigā, turot aiz iedomātas pavadiņas.

Autore novēro, ka Guntars ar prieku pievienojas aktivitātei, zēns stāsta, ka viņam mājās ir liels suns! Autore rosina zēnu pastāstīt vairāk par savu mīlo mājdzīvnieku. Iespējams novērot, ka Katrīna vēlas iejusties tikai mājdzīvnieka saimnieces lomā, kad tiek piedāvāts attēlot mājdzīvnieks, meitene it kā mulst, kautrējoties atsaka piedāvājumam.

Pēc autores domām, iejušanās “mājdzīvnieks – saimnieks” lomās ir ļoti interesants rotaļas paveids, kas spēj bērnus rosināt uz rūpēm par apkārtējo pasauli, veido izpratni par savu ietekmi uz to, mīlestību pret visu dzīvo radību.

- **Lomu rotaļa “Ārsti”**

Autore novēro, ka bērnu vidū lomu rotaļa “Ārsti” nav bijusi izteikta aktivitāte, lai gan grupā ir pieejama ārstu atribūtika. Autore mudina bērnus uz sarunu par ārsta apmeklējumiem, kāda ir bērnu pieredze, uzdod dažādus rosinošus jautājumus, kāpēc mēs ejam pie ārsta, kāpēc ārsti ir nepieciešami, pamatā, kāpēc veselība ir tik dārga un kāpēc tā ir ļoti jāsargā. Autore aicina bērnus iejusties ārstniecības pasaulē, kopīgi sadalot lomas un pienākumus. Uzdod bērniem jautājumus, kas nepieciešams ārstam, kādi palīgi ir ārstiem, vai ir nepieciešami instrumenti un cita, ar profesiju saistīta, atribūtika (zīmes, receptes, zīmogs u.tml.). Lomu rotaļas aprakstu skatīt 2.6. tabulā (sk. 2.6. tabulu).

2.6. tabula Lomu rotaļa “Ārsti”

Lomu rotaļa	Ārsti	
Lomu rotaļas sižets	Vide, izmantotie materiāli	Lomu rotaļas uzdevumi
Pacientu pieņemšana, recepšu izrakstīšana, paraksti, zīmogs, veselības pārbaude.	Iekārtota grupas vide, ārstu rotaļlietu piederumi un cepurītes, pierakstu lapas receptēm, zīmogi.	Sekmēt prasmi darboties ar kopīgu mērķi, savstarpēji sarunāties, noformulēt un uzdot jautājumus, ievērot pieklājības normas.

Autore novēro, ka sarunu laikā vairums bērnu ir īpaši atsaucīgi, izrāda vēlmi izteikt savu viedokli, ir nepacietīgi, autore lūdz bērnus uzgaidīt, kad runā citi, nepārkliegt vienam otru. Pārrunājot lomas rotaļas sižetu, bērni kopā ar skolotāju sadala lomas un to pienākumus, iekārto rotaļas sižeta vidi, sakārto ārsta kabinetu, galdu.

Autore novēro, ka līderes lomu rotaļā izteikti vēlas ieņemt Elīna – meitene vēlās būt ārste, strādāt ar zīmogiem, izrakstīt zīmes, receptes. Madara šajā brīdī mazliet apvainojas, jo arī vēlas darboties ar ārstu atribūtiku, paralēli stāsta, ka viņas mamma arī ir daktere.

Situācijā, kurā bērni gaida rindā, novērojams, ka Kārlis un Ričards vēlas daudzīties, skaļi smejas, traucē citiem – skolotāja atgādina uzvedības noteikumus, kuri jāievēro, atrodoties publiskās vietās. Anna tajā pašā laikā sēž pavisam klusu, turot klēpī rotaļu lāci – meitene pie ārsta atvedusi lācīti. Autore secina, ka rotaļa šķita interesenta gan meitenēm, gan zēniem, tās sižets

veidoja bērnos sajūsmu, vēlmi piedalīties, sadarboties ar citiem, piemēram, gaidot rindā uz ārsta vizīti.

- **Lomu rotaļa “Brauciens ar autobusu”**

Autore novēro, ka šajā vecumā bērniem saistoši šķiet dažādi izbraucieni un to norises gaita, jo īpaši, kad bērni ir devušies pastaigā un nolūkojas uz garām braucošiem transportlīdzekļiem. Pastaigas laikā skolotāja rosina bērnus uz sarunu par došanas ceļā, kur bērni mēdz doties ģimenes lokā, ar kādiem transportlīdzekļiem ir braukuši u.tml. Skolotāja aicina bērnus izbraucienā ar autobusu, jautā, kur bērni vēlētos doties, vairums atbild, ka vēlas doties uz Rīgu! Skolotāja uzdod dažādus rosinošus jautājumus, kur Rīga atrodas, vai ilgi līdz tai jābrauc? Ko Rīgā darīsim? Tiek sagatavota vide rotaļas sižetam, sakārtoti krēsli, par autobusu kalpo pagalma nojumīte. Skolotāja rosina bērnus padomāt, kas vēl nepieciešams, lai brauktu ar autobusu? Uzklusot bērnu viedokļus, tiek nospriests, ka nepieciešama nauda un biļetes, kā arī, protams, autobusa šoferis. Skolotāja aicina bērnus izlemt, kurš būs autobusa šoferis. Lomu rotaļas aprakstu skatīt 2.7. tabulā (sk. 2.7. tabulu).

2.7. tabula Lomu rotaļa “Brauciens ar autobusu”

Lomu rotaļa	Brauciens ar autobusu	
Lomu rotaļas sižets	Vide, izmantotie materiāli	Lomu rotaļas uzdevumi
Brauciens autobusā, biļešu pirkšana, vietu ieņemšana, sarunas, pavadot laiku ceļā.	Izglītības iestādes pagalms, āra krēsli, nojume, stūre, biļetes, akmentiņi – nauda.	Sekmēt prasmi uzgaidīt, apkalpot, lietot pieklājības frāzes.

Autore novēro, ka ne visiem grupas bērniem rotaļa šķiet saistoša, daži no bērniem uzmanību notur tikai neilgu brīdi, vēlas nodoties citām nodarbēm, tomēr autore rosina bērnus iesaistīties, jo katrs bērns varēs iejusties autobusa vadītāja lomā. Sajūsmu bērnos rada nojumes iekārtojums, biļešu pirkšana ar akmentiņiem naudas vietā, biļetes saņemšana.

Autore novēro, ka vislielāko interesi par autobusu vadīšanu izrāda tieši zēni, meitenes labprātīgāk iekārtojas krēsliņos, veidojot nelielas grupas, savā starpā sarunājas, smejas. Iespējams novērot, ka īpaši veiksmīgi pieklājības frāzes izmanto Katrīna, Rebeka un Linda, pateicoties par biļeti, lūdzot palaist garām autobusā. Rotaļai ir neliels sižets un tā ir salīdzinoši īsa, tomēr veicina bērnus izpratni par uzvedību sabiedriskās vietās, rotaļas laikā, “esot ceļā”, iespējams noklausīties

bērnu sarunās par viņu pieredzi, braucot uz dažādām vietām un ar dažādiem transportlīdzekļiem. Rotaļas laikā autore atgādina bērniem par drošības noteikumiem gan uz ceļa, gan sabiedriskajā transportā.

- **Lomu rotaļa “Veikals”**

Autore novēro, ka bērnu vidū iecienīta rotaļa ir “Veikals”. Autore aicina bērnus sarunāties par došanos uz veikalu, kāpēc mēs dodamies uz veikaliem, ko parasti iegādājamies ikdienā, ko svētku dienās? Autore mudina bērnus grupas telpu pārveidot par veikalu ar plauktiem, produktiem tajos, kases aparātu un iepirkumu groziem. Rotaļas aprakstu skatīt 2.8. tabulā (sk. 2.8. tabulu).

2.8. tabula Lomu rotaļa “Veikals”

Lomu rotaļa	Veikals	
Lomu rotaļas sižets	Vide, izmantotie materiāli	Lomu rotaļas uzdevumi
Produktu izvietošana, pārdošana, apkalpošana, darbs ar kases aparātu.	Grupas telpa, iepirkumu grozi, maisiņi, rotaļu produkti, galdi, kases aparāts.	Sekmēt prasmi iesaistīties kopīgā darbībā, apkalpot, izteikt pieklājības frāzes, uzņemties vadību un dažādus pienākumus.

Autore novēro, ka lomu rotaļa “Veikali” sajūsmina lielāko daļu grupas bērnu. Kopīgi tiek sadalītas lomas, pienākumi, iekārtota veikala vide, bērniem tas šķiet īpaši aizraujoši, jo uz doto brīdi norisinās pārmaiņas, tiek pārkārtota grupas telpa.

Autore novēro, ka Oto rotaļas darbībā ir nedaudz pasīvs, bet Guntars pieiet pie drauga un aicina sakārtot plauktos augļu formiņas. Ričards aktīvajā darbībā iesaistīties nevēlas, tā vietā grupas telpas centrā izkārtu vilcienu sliedes. Autore aicina zēnu pievienoties, bet darbību neuzspiež, rosina bērnu ar vilcieniņiem rotaļāties mazliet nostāk, grupas stūrītī. Arī šādu saskarsmes formu autore vērtē kā veiksmīgu sadarbību.

Autore ar bērniem kopīgi pārrunājot darbības gaitu, nolemj, kurš strādās veikalā, kuri bērni nāks iepirkties, kopīgi sakārto produktus plauktā, autore aktīvi piedalās rotaļas gaitā, rosina bērnus sadarboties, izteikt pieklājības frāzes, atdarina veikalā redzētās situācijas, piemēram, lūdz maisiņā ielikt dažādus produktus.

- **Lomu rotaļa “Leļļu teātris”**

Lai veicinātu bērnu izpratni par uzvedību sabiedriskās vietās un kultūras pasākumu apmeklējumos, autore piedāvā bērniem izspēlēt lomu rotaļu “Leļļu teātris”. Autore aicina bērnus apmeklēt leļļu teātri, kurā pati autore atveidos teatrālo uzvedumu, bet bērniem piedāvā iejusties teātra apmeklētāju un biļešu pārdevēju lomās. Lomu rotaļas vide tiek iekārtota izglītības iestādes zālē, tiek sakārtoti krēsli, iekārtota skatuve un biļešu tirdzniecības vieta. Skolotāja aicina bērnus izlemt, kuri divi bērni pārdos biļetes, kopīgi apspriežoties, veidojas viedokļu sadursmes, tomēr skolotāja mudina bērnus piekāpties, jo kad nākamreiz izspēlēsīm šo rotaļu, biļešu pārdevēji varēs būt tie bērni, kuri šoreiz par tiem neuzdosies. Rotaļas aprakstu skatīt 2.9. tabulā (sk. 2.9. tabulu).

2.9. tabula Lomu rotaļa “Leļļu teātris”

Lomu rotaļa	Leļļu teātris	
Lomu rotaļas sižets	Vide, izmantotie materiāli	Lomu rotaļas uzdevumi
Teātra apmeklējums biļešu pārdošana, sēdvietu meklēšana.	Izglītības iestādes zāle, iekārtoti krēsli, teātra biļetes, iekārtota vieta biļešu tirdzniecībai, leļļu teātra skatuves vieta.	Sekmēt prasmi uzņemties pienākumus, izmantot pieklājības frāzes, apkalpot, savstarpēji sarunāties, izteikt un uzklaut viedokli, ievērot pieklājības normas.

Autore novēro, ka vairums grupas bērnu aktivitātē piedalās ar prieku, ir atvērti sadarbībai, dažus no bērniem ir jāmudina uz aktīvu piedalīšanos, tomēr rotaļā piedalās visi grupas bērni. Daži no bērniem ļoti vēlas būt biļešu pārdevēji, citi bērni pret to ir neitrāli.

Autore novēro situāciju, kurā Ričards ar kājām uzkāpis uz krēsla, bet Madara asi aizrāda – “Ričard, tā nedrīkst!”. Madarai īpaši būtiska ir kārtības uzturēšana, tās ievērošana. Elīna un Kārlis arī vēlas dauzīties, jo visi ir sanākuši iestādes zālē, skolotāja mudina bērnus ievērot noteikumus, rosina bērnus sapulcēties un izrunāt noteikumus, atrodoties teātrī vai koncertā, uzdod jautājumus par publisku vietu apmeklēšanu. Katrīna izrāda izteiktu vēlmi pastāstīt par koncertiem, kā arī pastāsta, ka apmeklē tautas dejas.

Autore rotaļu vērtē kā veiksmīgu, gan rotaļa, gan leļļu teātra uzvedums bērniem ir sagādājis pozitīvas emocijas, bērni aktīvi atainoja rotaļas sižetu, veica sižetam atbilstošās darbības,

apmainījās ar pieklājības frāzēm, veicināja izpratni par pieņemamu uzvedību sabiedriskās vietās, skolotājas mudināti ievēroja noteikumus, ka jābūt klusiem un pieklājīgiem izrādes laikā, ka katram jāsež savā sēdvietā u.tml.

2.4.Sadarbības raksturojums pētījuma beigās

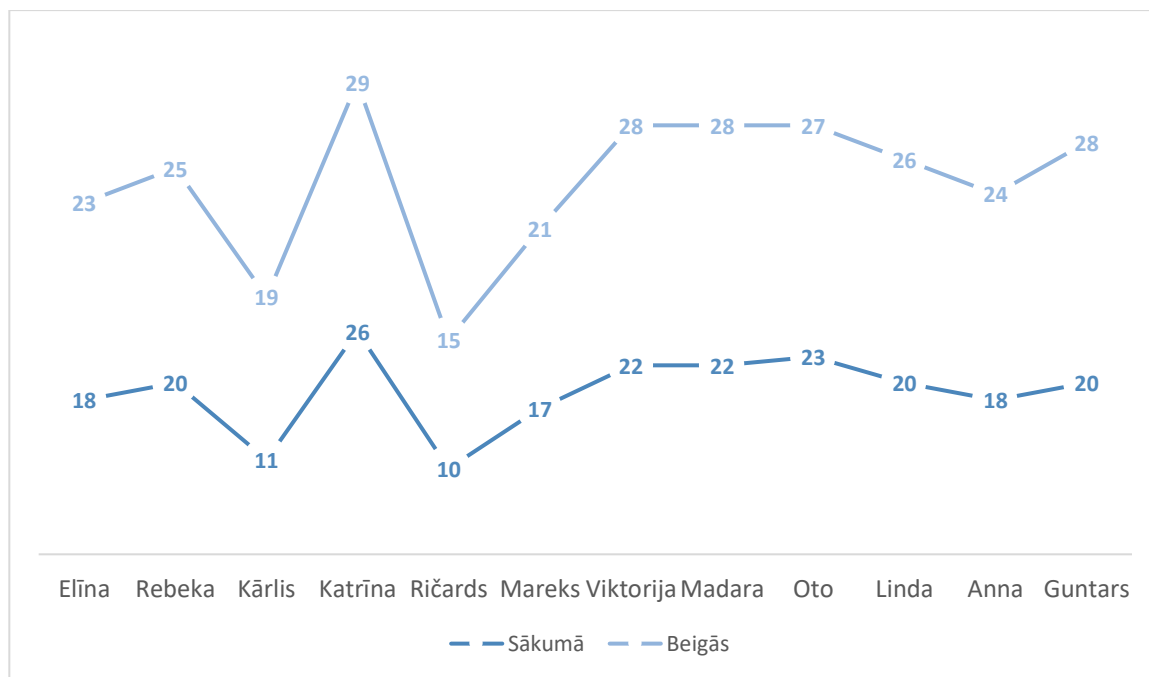
Pētījuma norises laikā darba autore norādītās lomu rotaļas ieviesa grupas ikdienā, tās tika izspēlētas vairākkārt, mainot grupas biedru lomas un veicinot rotaļu sižetisko izaugsmi, novērojot bērnu saskarsmes un sadarbības prasmes praktisko darbību laikā, kā arī veicot netiešas pārrunas gan rotaļu laikā, gan pēc tām. Pēc praktiskās darbības autore atkārtoti veica sadarbības prasmju novērtējumu pētāmo bērnu vidū, rezultāti apkopoti 2.10. tabulā (sk. 2.10 tabulu).

2.10. tabula *Bērnu sadarbības prasmju vērtēšanas rezultāti pētījuma beigās*

Bērna vārds	Sadarbības prasmes										Kopā
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
Elīna	2	3	1	3	2	3	2	2	3	2	23
Rebeka	2	3	3	2	3	3	2	3	2	2	25
Kārlis	2	3	1	1	2	2	2	2	2	2	19
Katrīna	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	29
Ričards	1	2	1	1	2	1	2	2	1	2	15
Mareks	2	2	2	2	3	3	2	2	1	2	21
Viktorija	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3	28
Madara	3	3	3	3	3	2	3	3	2	3	28
Oto	3	2	2	3	3	3	3	3	2	3	27
Linda	3	2	3	3	3	2	3	2	2	3	26
Anna	3	2	3	2	3	3	2	2	1	3	24
Guntars	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3	28
Kopā	30	29	27	29	33	31	30	30	23	31	

Apkopojot iegūtos rezultātus, iespējams secināt, ka sadarbības prasmes pētījuma laikā ir ievērojami augušas. Atsaucoties uz punktu skaitu, pētījuma beigās grupā nav bērnu ar zemām sadarbības prasmēm, kā arī vairāki bērni ar 28 un 29 punktiem sasniedz būtiski augstu sadarbības

prasmju līmeni. Lai uzskatāmāk salīdzinātu pētījumā iegūtos rezultātus, autore vērš uzmanību uz 2.3. attēlu, kurā redzami bērnu sadarbības prasmju attīstības līmeņi pētījuma sākumā un beigās. (sk. 2.3. attēlu)

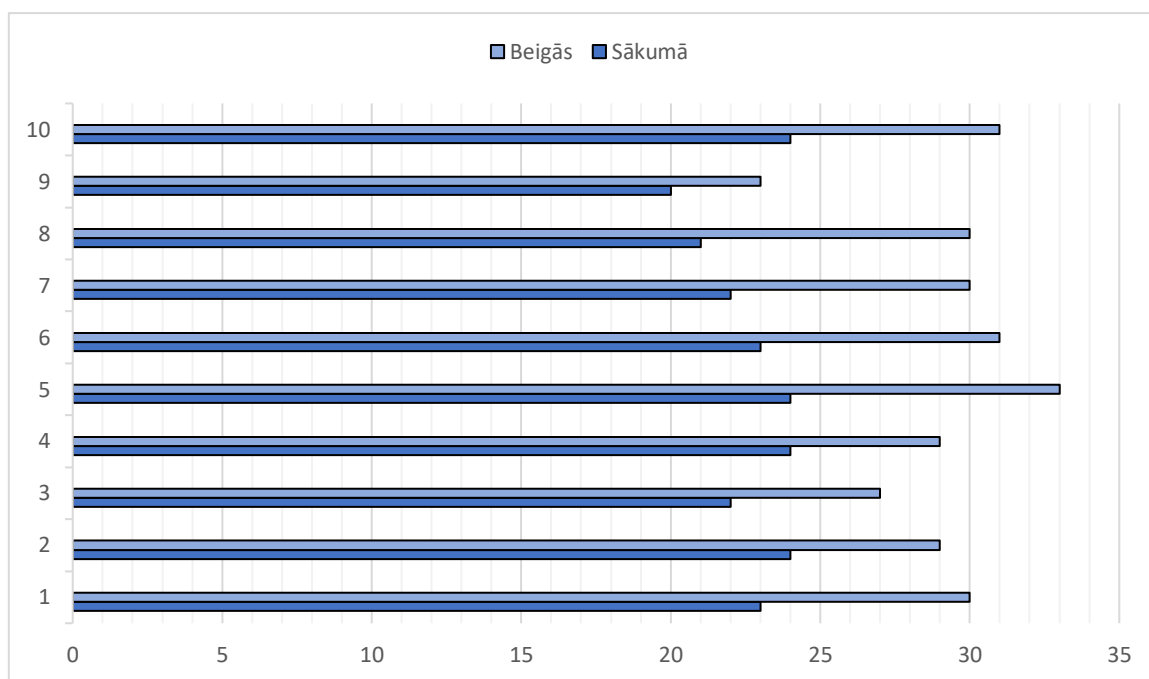

2.3. attēls Sadarbības prasmju vērtējums pētījuma sākumā un beigās

Pamatojoties uz attēlā redzamajiem rādījumiem, autore norāda, ka praktiskās darbības rezultātā katra bērna sadarbības prasmju līmenis uzskatāmi ir pieaudzis. Autore secina, ka vidēji sadarbības prasmju līmenis bērnu vidū pieaudzis par 5,5 punktiem. Katrīnai, kurai pētījuma sākumā bija augstākie rezultāti, sadarbības prasmju līmenis pieauga par 3 punktiem, sasniedzot 29 punktus. Praktiskā izmēģinājuma laikā Viktorijas un Madaras sadarbības prasmju līmenis pieaudzis par 4 punktiem, savukārt Guntaram punktu skaits pieaudzis pat par 8 punktiem, sasniedzot 28 punktus. Oto punktu skaits pieaudzis no 23 līdz 27 punktiem, pakāpjoties uz ievērojami augstu sadarbības prasmju apguves līmeni. Arī Lindas rezultāti ir būtiski auguši, pakāpjoties no 20 līdz 26 punktiem, pārkāpjot augstu sadarbības prasmju līmeni, tāpat kā Rebekai ar 25 punktiem, bijušo 20 vietā. Anna, kuru autore raksturo kā ļoti kautrīgu meiteni, pakāpusies uz augstu sadarbības prasmju līmeni no 18 līdz 24 punktiem. Arī Elīna no 18 uz 23 punktiem pārkāpj augsto sadarbības prasmju līmeni. Autore novēro, ka lai arī Mareka sadarbības prasmes jāveicina, var secināt, ka sadarbības prasmes ir augušas, punktu skaitam pakāpjoties no 17 uz 21, kas ar vienu punktu iekļaujas augstā sadarbības prasmju līmenī. Autori īpaši iepriecina Kārļa un Ričarda rezultāti, jo no zema sadarbības

prasmju līmeņa zēni ir pakāpušies uz vidēju – Kārlis pat par 8 punktiem un Ričards par 5 punktiem, ko var uzskatīt par ļoti pozitīviem rādītājiem pētījuma ietvaros.

Lai uzskatāmi salīdzinātu, kādas sadarbības prasmes pētījuma ietvaros ir sekmētas vairāk vai mazāk, autore norāda uz 2.4. attēlu, kurā attēlots sadarbības prasmju vērtējuma salīdzinājums pētījuma sākumā un beigās (sk. 2.4. attēlu).

2.4. attēls Sadarbības prasmju vērtējuma salīdzinājums pētījuma sākumā un beigās

Atsaucoties uz 2.4. attēlā redzamajiem datiem, autore secina, ka visu sadarbības prasmju līmenis pētījuma laikā ir būtiski pieaudzis. Autore norāda, ka visievērojamāk ir pieaugusi bērnu prasme darboties kopā ar citiem, ko var uzskatīt par pozitīviem un iepriecinošiem rezultātiem, jo darbošanās ar citiem uzskatāma par vienu no sadarbības pamatprasmēm. Tāpat augsti rādītāji ir prasmei palīdzēt viens otram un izrādīt iejūtību, uzmanību pret citiem. Autore uzskata, ka šīs prasmes ir būtiski svarīgas bērnu savstarpējo attiecību veidošanā, kuru rezultātā iespējama veiksmīga sadarbība un kopīga tiekšanās uz mērķi un panākumiem. Tāpat ievērojami ir sekmēta prasme izteikt un uz klausīt dažādus viedokļus, ievērot drošības noteikumus, izmantot pieklājības frāzes un lūgt palīdzību vajadzības gadījumā. Autore novēro, ka tāpat kā pētījuma sākumā, arī pētījuma noslēgumā viszemākie rādītāji ir prasmei izvirzīt mērķi, sadalīt pienākumus, kas nozīme, ka bērnus jāturpina iedrošināt uzņemties atbildību un pienākumus, uzņemties līdera lomu.

Secinājumi

1. Kvalifikācijas darba nobeigumā autore secina, ka sadarbība kā prasme un tās būtība var likties pašsaprotama, sevī ietverot divu vai vairāku cilvēku kopīgu sadarbošanos, lai sasniegtu vienotu mērķi, tomēr zem sadarbības jēdziena slēpjas daudzpusīgas sociālās saskarsmes prasmes, piemēram, cieņa pret sevi un citiem, līdzjūtība un rūpju izrādīšana, spēja uzklaut un tikt uzklautam, pieklājības normu ievērošana, prasme dalīties, lūgt un pieņemt palīdzību, pieņemt lēmumus un uzņemties atbildību, kā arī daudzas citas prasmes, kas ir būtiski nepieciešamas, lai dzīvotu sabiedrībā un veidotu pozitīvas savstarpējās attiecības ar līdzcilvēkiem.
2. Atsaucoties uz zinātniskās literatūras analīzi, autore secina, ka lomu rotaļas 4-5 gadu veciem bērniem ir īpaši nozīmīga aktivitāte, jo šajā laikā bērnos aktualizējās vēlme socializēties, vairums bērnu ir atsaucīgi un atvērti dažādām aktivitātēm, kuru saturā nepieciešams uzsvērt dažādas sociālās saskarsmes prasmes, tostarp arī veicināt spēju sadarboties un strādāt komandā.
3. Mūsdienu pasaulē cilvēki saskaras ar dažādām nebijušām situācijām, tāpēc ir būtiski prast pielāgoties, meklēt risinājumus, pieņemt atbildīgus lēmumus un uzdevumus, atrast sadarbības partnerus un lūgt tiem palīdzību, izvirzīt mērķus un tos sasniegt.
4. Darba autore secina, ka pedagogam ir īpaši būtiska loma sadarbības prasmju veicināšanā. Ir svarīgi, lai pedagogs darbības procesā iet bērniem līdzās vai vienu soli priekšā ar pozitīvu piemēru. Autore uzskata, ka starp pedagogu un bērniem pastāvīgi jārisinās aktīvām sarunām, kurās tiek pārrunātas notiekošās darbības, tiek uzsvērtā pozitīvā uzvedība un tiek izcelts sadarbības procesa guvums un piensums gan bērnu darbam un tā rezultātam, gan bērnu attiecībām kopumā.
5. Kvalifikācijas darba noslēgumā autore norāda, ka darba uzdevumi ir izpildīti, mērķis ir sasniegts. Pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, iespējams secināt, ka darbam izvirzītā hipotēze apstiprinās, bērnu sadarbības tiek sekmētas, ja pedagogs:
 - pārzina bērna vecumposma likumsakarības;
 - izmanto bērnu vecumposmam un attīstības līmenim atbilstošas saskarsmes formas;
 - iesaista bērnus aktivitātēs, atbilstoši bērnu pieredzei, interesēm un vajadzībām.

Priekšlikumi

1. Darba autore iesaka pirmsskolas pedagogiem padziļināti izziņāt katra vecumposma likumsakarības, lai pedagoģiskajā procesā ieviestu saturīgas un jēgpilnas aktivitātes, kas atbilst bērnu vecumam, attīstības līmenim un vajadzībām. Pedagogam pastāvīgi jāseko bērnu gaitām un izaugsmei izglītības iestādē, jo katra bērna attīstības līmenis un spējas jāvērtē individuāli, veidojot mērķtiecīgus plānus un aktivitātes, lai sekmētu katra bērna izaugsmi.
2. Autore uzskata, ka bērniem jāpiedāvā dažādas saskarsmes formas, kurās iespējams praktizēties sociālo iemaņu apguvē. Autore norāda, ka jāpievērš pastiprinātu uzmanību sadarbības prasmju sekmēšanai gan lomu rotaļu laikā, gan pirmsskolēnu ikdienas gaitās, jo iespējas uz sadarbību paveras katru dienu un teju katrā situācijā, kad bērni socializējās viens ar otru, kā arī ar pieaugušajiem.
3. Autore iesaka sekmēt bērnu izpratni par sadarbības būtību, pedagoģiskajā procesā ieviešot dažādas aktivitātes, kurās bērniem ir iespēja strādāt pāros vai grupās, katras aktivitātes noslēgumā veidojot atgriezenisko saiti par paveikto, uzsverot sadarbības nozīmi, katra bērna veikumu un ieguldījumu darbības rezultātā.
4. Darba autore iesaka pirmsskolas iestādēm un pedagogiem nodrošināt bērniem atbilstošu grupas vidi, kas savā funkcionalitātē atbilst bērnu interesēm, vajadzībām un iespējai radoši izpausties, ērti darboties un brīvi rotaļāties. Autore norāda, ka ir būtiski sniegt iespēju un neliegt bērniem iespēju uz rotaļāšanos, pedagogam ir jārosina bērnu iztēle un jāiedrošina aktīvi darboties, uzņemties atbildību un iniciatīvu.
5. Darba autore uzskata, ka pedagogam aktīvi jāpiedalās jebkurā grupas darbībā – gan tieši, gan netieši, kā aktivitātes dalībniekam vai kā novērotājam. Pedagoga uzdevums ir radīt bērnos zinātkāri, ieinteresēt bērnus ar paša sajūsmu par piedāvāto darbību, sniegt bērniem iespēju priecāties un notvert jaunatklājuma brīnumu, kā arī objektīvi novērtēt bērnu veikumu, sniedzot atbalstu un gandarījuma sajūtu par paveiktu darbu.

Literatūras un citu avotu saraksts

1. Alsberga, M., Antiņa, I., Dortāne, R., Frolova, I., Helmane, I., Jonīte, V.,...Volāne, E. (2016). *Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai*. Valsts izglītības satura centrs.
2. Anspaks, J. (2003). *Pedagoģijas idejas Latvijā*. RaKa
3. Batņa, V. (2007). *Rosinot bērna iekšējo pasauli*. RaKa
4. Bergen, D. (2001). Pretend Play and Young Children's Development. Iegūts 12.09.2020. no <https://www.ericdigests.org/2002-2/play.htm>
5. Bergen, D. (2002). *The role of Pretend Play in Children`s Cognitive Development*. Iegūts 15.11.2020. no <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED464763.pdf>
6. Berk, L.E. (2018). *The Role of Make-Believe Play in Development of Self-Regulation*. Iegūts 21.10.2020. no <http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/4978/the-role-of-make-believe-play-in-development-of-self-regulation.pdf>
7. Dako, P. (1999). *Psiholoģijas brīnumainās uzvaras*. Zvaigzne ABC
8. Dzintare, D., Stangaine, I. (2005). *Rotaļa – bērnu dzīvesveids*. RaKa
9. Dzintare, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. RaKa
10. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. SIA Izglītības soļi
11. Green, J. (2020). *4-5 years: preschooler development*. Iegūts 01.10.2020. no <https://raisingchildren.net.au/preschoolers/development/development-tracker/4-5-years>
12. Hansena, K.A., Kaufmane, R.K., Saifers, S. (1998). *Izglītība un demokrātijas kultūra: bērniības pieredze*. Rīga: Sorosa fonds
13. Hansena, K.A., Kaufmane, R.K., Saifers, S. (2002). *Bērncentrētu grupu veidošana*. Sorosa fonds
14. Johnson, J.E., Sevimli-Celik, S., Al-Mansour M. (2012). *Play in Early Childhood Education*. Iegūts 15.11.2020. no https://www.researchgate.net/publication/319187659_Play_in_Early_Childhood_Education
15. Julius, G. (2019). *Encouraging Cooperation with Children*. Iegūts 17.09.2020. no <https://www.primroseschools.com/blog/encouraging-cooperation-with-children/>
16. Jurgena, I. (2001). *Vispārīgā pedagoģija*. SIA Izglītības soļi

17. Kaņepēja, R., Lieģeniece, D., Černova, E., Dzintare, D., Pučure, I., Ukstiņa, R.,...Giluča, V. (2003). *Es gribu iet skolā*. SIA "Puse Plus"
18. Kaņepēja, R., Lieģeniece, D., Mangule, I., Ukstiņa, R., Dzintare, D., Stangaine, I.,...Gaugure, Z. (2012). *Ceļā uz skolu*. Rīga: Zvaigzne ABC
19. *Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca*. (2000). Zvaigzne ABC
20. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. RaKa
21. Romenkova, V. (2008). *Bērns sabiedrībā un ģimenē*, BJC "Rīgas Skolēnu pils"
22. Rowe, M.L., Salo, V.C., Rubin, K. Meredith, L. (2018). *Toward Creativity – Do Theatrical Experiences Improve Pretend Play and Cooperation among Preschoolers?* Iegūts 09.09.2020 no <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1179965.pdf>
23. Skola2030. (2016). *Mācību un metodiskais līdzeklis pirmsskolas mācību programmas īstenošanai – Sociālā un pilsoniskā mācību joma*. Iegūts 15.09.2020. no <https://mape.skola2030.lv/resources/100>
24. Špona, A. (2001). *Audzināšanas teorija un prakse*. RaKa
25. Sussman, K.S. (2012). *The importance of play in the preschool classroom*. Iegūts 09.09.2020. no <https://children.alabama.gov/wp-content/uploads/2017/12/Importance-of-Play-article.pdf>
26. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Zvaigzne ABC
27. Weisberg D.S. (2015). *Pretend Play*. Iegūts 21.10.2020. no https://www.researchgate.net/publication/271590259_Pretend_Play
28. Басова, О. В. (2018). *Сюжетно-ролевая игра в развитии детей старшего дошкольного возраста*. Iegūts 20.10.2020. no http://www.kirov.spb.ru/dou/31/images/stories/syuzhetno_roliv_igra_v_razvitii_starshikh_doshkolnikov_kopia7gruppa.pdf

GALVOJUMS

Es, _____ Paula Čuhalova _____

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

_____ Paula Čuhalova _____
(vārds, uzvārds) (paraksts)

Datums: _____

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs izstrādāts

LU PPMF
(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____ Paula Čuhalova
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs _____ Docente, Dr. paed. Inese Eglīte
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds,
paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20__ .gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums

(vērtējums)

(vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)